

İLKEL KOMÜNAL TOPLUMDAN SINIFLI TOPLUMA GEÇİŞ SÜRECİNDE ŞAMANİZM, TASAVVUF, BEKTAŞİLİK-ALEVİLİK

Münir Aktolga
Temmuz-2009

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
BÜYÜK TAPLODA NE VAR	3
BİR ZAMANLAR CENNETTEYDİK HEP BİRLİKTE.....	5
ŞAMANİZM NEDİR	6
TASAVVUF=ŞAMANİZM+İSLAMİYET	8
ÖĞRENMENİN NÖRO BİYOLOJİK MEKANİZMASI, YENİ BİR BİLGİ NASIL ÜRETİLİR, KAYIT ALTINA ALINIR VE BİLİNÇ DIŞI HALİNE GELİR.....	9
BEKTAŞİLİK-ALEVİLİK	11
BEKTAŞİLİK İRAN'IN ETKİ ALANINA GİRİYOR, ALEVİLİK-KIZILBAŞLIK-ŞİİLİK.....	13
BEKTAŞİ-KIZILBAŞ-ALEVİ	17
NEDİR O GELENEK..BATILILAŞMA SÜRECİ VE BEKTAŞİLER.....	19
BATILILAŞMAK SÜRECİ BİR TARİHSEL DEVRİM SÜRECİDİR	20
PEKİ BEKTAŞİLER-ALEVİLER NERESİNDE BU TABLONUN... ..	25
BEKTAŞİLER-ALEVİLER VE YENİ CUMHURİYET.....	26
ALEVİLER NEDEN KEMALİST OLDU!.....	26
"ALEVİ SORUNU" BİLİŞSEL ANLAMDA BİR KİMLİK SORUNUDUR.....	27
PEKİ BU SORUN NASIL ÇÖZÜLECEKTİR.....	27

GİRİŞ

Şeyh Bedreddin şöyle diyor „Varidat“ında: „Bütün evrenler bir zerrede vardır”.. “Bu gerçek ne kadar biliniyor, bütünün her insanda bulunduğu ne kadar anlaşılırsa (bu gizlilik ne denli aydınlanırsa), ‘Ben gizli bir hazineydim, bilinmeyi istedim ve beni bilsinler diye insanları yarattım’ sözünün gizemi de o oranda aydınlanır. Ancak, bilen de, anlayan da (yaradan ve yaradılan da) gene onun kendisidir (Tanrıdır), başkası değil (Vahdeti vücud).Tanrı bütün niteliklerden sıyrılmıştır, ama o, aynı zamanda bütün nesnelere nitelenmiştir de. Bu evrende herşeyin özü o dur, ondan gayrı birşey yoktur”.¹

Ne diyor Şeyh Bedreddin burada:

1-“Bütün bir evren bir zerrede vardır”.(Bütün evren tek bir atomun içinde vardır anlamına gelir bu)

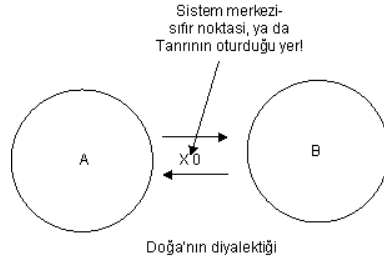
2-“Tanrı insanı, nefisini-kendini-bilerek Rabbini bilsin diye yaratmıştır”.

3-“Ancak, yaradan da yaradılan da-bilen de anlayan da- bir ve aynı şeydir”. Yani, yaradan ve yaradılan diye birbirinden ayrı iki varlık söz konusu değildir. Her şey kendi nefsiyle-self-“mutlak gerçeklik” olan Tanrının izafi bir gerçekleşme halinden ibarettir. Yani her şey özünde Tanrıdır. (Tanrı bütün niteliklerden sıyrılmıştır, ama o aynı zamanda bütün nesnelere nitelenmiştir. Bu evrende herşeyin özü o dur, ondan gayrı birşey yoktur)...

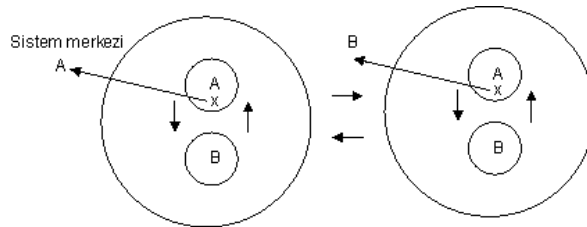
¹ Varidat, Şeyh Bedreddin, İsmet Zeki Eyuboğlu, Der Yayınevi, 1991

Böyle diyor Şeyh Bedreddin. Ama, sadece Şeyh Bedreddi mi diyor bütün bunları? Muhyiddin'i Arabi'den Ahmet Yesevi'ye, Hacı Bektaş'tan Yunus Emre'ye kadar bütün o tasavvuf erlerinin söylediklerinin özü de hep aynıdır.

Şimdi bir de şu sözlere kulak verelim: “Bu evrende var olan her şey, kendi içinde bir AB sistemi iken (buradaki A ve B, varlıkları-objeleri- temsil eden rasgele sembolik ifadelerdir), aynı anda, sistem merkezinde temsil olunan varlığıyla, bir başka AB sisteminin içinde A ya da B olarak da yer alır, var olur”².

Örneğin, bir sistem olarak basit bir hidrojen atomuysa eğer söz konusu olan, bu sistem A:1 Proton ve B:1 Elektrondan oluşan bir AB sistemidir. Bu durumda sistem merkezi de, sıfır noktasıyla temsil edilen, sistemin içindeki bütün kuvvetlerin ($K_A = K_B$) birbirini dengelediği “nokta” olacaktır. Öte yandan o, yani bir AB sistemi olarak ifade edilen hidrojen atomu, aynı anda, hidrojen molekülünün içinde, sistem merkezini temsil eden sıfır noktasındaki izafi varlığıyla A ya da B olarak da (hidrojen molekülü de gene iki hidrojen atomundan oluşan bir AB sistemi olarak düşünülürse) gerçekleşir-yer alır. Ama, sisteme kendi içinden bakınca, bu hidrojen molekülü de gene kendi içindeki sistem merkezinde gerçekleşen sıfır noktasında varılmakta-temsil edilmektedir.

Birşeyin, ya da herşeyin anatomisi..

Sonuç mu, sonucu modern bilimin diliyle şöyle ifade edelim: Bu evrende varolan herşey, kendi içinde sistem merkezinde ortaya çıkan-gerçekleşen o sıfırla-sıfır haliyle temsil edilir; bu nedenle herşey “o”dur derken kastedilen, şeyler “onun” (o sıfırın) izafi varoluş biçimlerinden ibarettir olacaktır...

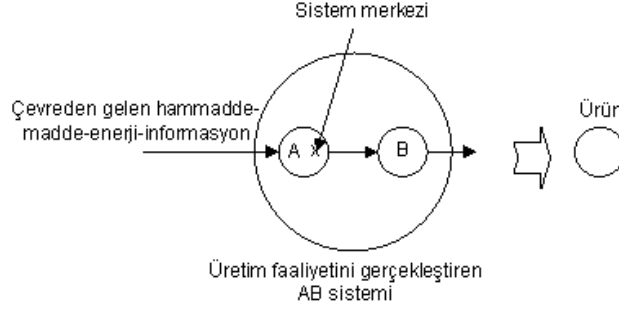
İster, “insan doğa'nın kendi bilincine varmasıdır” deyiniz, ister Şeyh Bedreddin-ya da bütün diğer tasavvuf erleri gibi- “Tanrı insanı kendini bilmek için yaratmıştır”, özünde bütün bunlar aynı şeydir. Biri ilkel komünal toplum insanının bilgisini-bilincini yansıtırken, diğeri, sınıflılık aralığından geçerek modern sınıfsızlığa ulaşma aşamasına gelen modern komünal toplum insanının bilgisini-bilincini ifade etmektedir. İşte, “benim” şimdiye kadar bütün “yazdıklarımın” ve de bundan sonra yazıp söyleyeceklerimin özü esası da bundan ibarettir.

²“Sistem Teorisinin Esasları, ya da Varoluşun Genel İzafiyet Teorisi-Herşeyin Teorisi”, www.aktolga.de
4. Çalışma

Tasavvuf bilgini atalarımız her işe başlarken “yaradan ve yaradılan” olarak “onun” adıyla başlarmış söze, biz de öyle yapalım şimdi, çünkü bir işe başlayan da başlatan da “o”dur özünde!

Konuya girmek istiyorum artık, ama okuyucu şimdi de diyecek ki, ne demek istedin öyle “bir işe başlayan da başlatan da o dur” demekle!

İş yapmak, bir ürün elde etmek nedir, nasıl olur-yapılır- bu “iş”:

Diyelim ki, şekildeki AB sistemi bir fabrikadır. A, bu fabrikadaki işvereni, B de işçileri gösteriyor olsun. Amaç da en sondaki ürünü elde etmektir.

Kendi içinde bir sistem olarak ele aldığımız zaman bu fabrika sistem merkezindeki sıfır noktasında temsil edilen bir AB sistemi değil midir, evet mi diyorsunuz. Sonra ne oluyor peki; bu sistem, iki eliyle-A ve B aracılığıyla- dışardan-çevreden gelen hammaddeyi işleyerek en sondaki ürünü elde etmiyor mu. Peki bu ürün nedir, o da son tahlilde kendi içinde gene bir AB sistemi değil midir, ve o da kendi içindeki sistem merkezinde bulunan sıfır noktasında gerçekleşmiyor mu? Evet mi dediniz! O halde, yaradan da yaradılan da son tahlilde o dur, yani o sıfır noktasıdır. Sıfır, önce üretici AB sistemi olarak gerçekleşirken, sonra da ürünle birlikte başka bir AB sistemi olarak gerçekleşmektedir o kadar. Bu arada ortaya çıkan A ve B ler ise, daima, o anki sistem içinde gerçekleşen etkileşimlere bağlı olan izafi gerçekliklerdir. Her yerde her zaman hazır ve nazır olan o sıfıra da “mutlak gerçeklik” diyor atalarımız. Bense, buna bir ilavede bulunarak diyorum ki, nasıl ki “yaradılan” izafidir, aynı şekilde “yaradan” da izafi olmalıdır. Sıfır ile bile temsil edilse, bu evrende mutlak gerçeklik diye birşey yoktur. Çünkü o sıfır her “yaradılanla” birlikte kendini de yeniden yaratmaktadır!..

Devam ediyoruz!..

BÜYÜK TAPLODA NE VAR

Önce büyük tabloyu ortaya koyarak başlayalım: Bir zamanlar “cennette” yaşarmış insanlar. Böyle söyler-anlatır- bütün o dinler-inançlar. Sonra da, “insanın nefesine uyararak cennetten kovulduğunu” söylerler. Ve de, insanın tekrar o güzel günlere, kaybettiği o cennetine yeniden kavuşabilmesi için, bir şekilde, nefisini-benliğini kontrol altına alması-onu yok etmesi-gerektiğini öğütlerler. “Nefsini bilen Rabbini bilir”in anlamı bu olsa gerek: Nefsini-self-bilerek onun mutlak bir gerçeklik olmadığını, izafi olduğunu bileceksin ki, asıl varolanın sistem merkezindeki o sıfırla temsil edilen-gerçekleşen olduğunu bilebilesin. **Burada bütün mesele, ancak kendini-nefsini bildiğin zaman bilebileceğin o “Rabbin”-yani sıfır noktasının-ne olduğunda yatıyor. “Tanrı’nın kendini bilmesi için yarattığı” insanların bütün o insanlık macerası sadece bu sorunun cevabını verebilmek içindir yani..** En azından Şeyh Bedreddin böyle diyor, “Tanrı insanla kendini bilmektedir” derken!..

Şamanizmden tasavvufa, Bektaşilikten Aleviliğe, İslamiyetten Hristiyanlığa, Budizme kadar bütün o inançlar-dinler hep “suç işleyerek” “cennetten kovulan” insanlara kendilerini bağışlatarak tekrar nasıl o cennete kavuşabileceklerini anlatmaya çalışırlar. Bu sürecin başlıca aktörü-öznesi hep o “nefs”tir, benliktir-(selbst, self) yani. Bütün mesele, “insanın içindeki şeytan” olarak ifade edilen o nefsi “kontrol etmenin”, “yok etmenin” etrafında dönüp dolaşmaktadır. Bütün insanlık durumunun-macerasının- özü esası budur.. İster, “insan doğa’nın kendi bilincine varmasıdır” deyin, ister, “Tanrı insanı kendini bilmek için yaratmıştır”, sonuç değişmiyor. Sorun, eninde sonunda gelip, “nefsini-kendini- bilen Rabbini bilir”e dayanıyor.

Ama o “nefs”-benlik-dediğimiz şey aslında insanın insan olarak benliği varlığı değil midir? Bu nedenle, olayı, sanki önce ortada kimliksiz-kişiliksiz bir insan vardı da, sonra da bu insan bir benliğe-nefse sahip olarak kendinin farkına vararak “suç işledi”, bu yüzden de cennetten-doğadan- kovuldu şeklinde anlamamak lazımdır!..

Aslında olayın-bu cennetten kovulma olayının- iki boyutu vardır. Birincisi, genel olarak insana-insanlık durumuna ilişkin olan. İnsanın bilişsel bir kimliğe sahip olarak ortaya çıkışına paralel bir süreç bu da; bir tür yabancılaşma ve buna bağlı olarak da doğadan-“cennetten kovuluş” süreci. İkincisi ise, sınıfsız toplumdan sınıflı topluma geçişe paralel olarak ortaya çıkan bireye özgü bir yabancılaşma süreci; bireyin, komünal kimliğin karşısına kendine özgü bireysel bir kimlikle-benlikle nefis- ortaya çıkışı ve buna bağlı olarak da bir yabancılaşma ve bütünden kopuş olayı.

Nereden bakarsak bakalım, bütün hikâye daha o ilk anda-insan olarak varolduğumuz o ilk anda-başlıyor. Yani, insanlık durumu-macerası dediğimiz şey, daha ortada sınıflı toplum falan yokken, insan olarak ortaya çıkarak, o ilk “cennetten kovulma” anımızda başlıyor. Çünkü, daha önce, doğa’nın, doğal çevrenin bir parçası olarak insanın kendi içindeki atası olan hayvan var ortada. Cennette olan da, o doğal dengenin bir parçası olarak varolan da o hayvan zaten. Ne zaman ki soru sormaya başlıyor içimizdeki bu hayvan, ben kimim, neyim demeye başlıyor, işte herşey o andan itibaren değişiyor. **Çünkü “hayvan” soru sormaz. Olanı-varolanı-olduğu gibi kabul eder o ve kendi varlığını da bu denge içinde bir yere oturtur. Ama insan öyle değil. O, daha insan olarak “ben” demeye başladığı an, kendini doğadan-doğal çevreden ayırmaya başlıyor. Bununla birlikte de bir yabancılaşma sürecinin içine düşüyor. Sonra da kendini bütün bu olup bitenlerin-bu yabancılaşmanın-sorumlusu olarak gördüğü için, kendinden kurtulmaya çalışıyor. Kendi varlığının temsilcisi olan nöronal etkinliği-self- kendi içine giren bir “şeytan” olarak görüyor. Ve onu (kendini) yoketmeye, ondan (kendinden) kurtulmaya çalışıyor.**

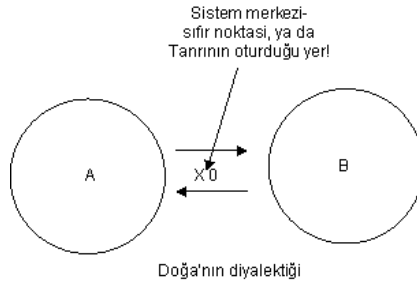
Bu süreç, daha sonra, sınıflı topluma geçişle birlikte daha da geliyor-çelişki daha da keskinleşiyor. Çünkü, insanın doğa karşısındaki yabancılaşmasına bu sefer bir de insanın insana karşı yabancılaşması ekleniyor. Sınıflı topluma geçişle birlikte insan sadece doğadan kopmakla-ona karşı yabancılaşmakla kalmıyor, içinde yaşadığı toplumdan da kopuyor, ona karşı da yabancılaşıyor. Müthiş birşey değil mi şu insanlık durumu!

Bu çelişki-kendi kendini yiyip bitirme mücadelesi- kapitalizmin ortaya çıkışına kadar binlerce yıl böyle sürüp gidiyor. İlk kez kapitalizmle birlikte ki, üretici güçlerin-insanın önündeki engeller ortadan kalkmaya başlıyor. İnsan, ilk kez bu dönemde, kendi nefsinin-benliğini bastırarak yoketmenin yanı sıra, onu daha da geliştirmenin (böylece, gelişerek kendi varlığında yok olmanın) yolunu yordamını keşfediyor. Binlerce yıl büyülerle, törenlerle, sayısız kurullarla kontrol altına almaya-yok etmeye çalıştığı nefsinin şimdi artık daha da geliştirerek “yok etmenin” yolunu buluyor. İnsan, “nefsini bilerek Rabbini bilmenin” yolunun-kendini inkârın- gelişmekten-ilerlemekten geçtiğini farkettiği an, artık kendine eziyet etmeyi-kendine bir suçlu muamelesi yapmayı da bir yana bırakıyor. Ve zaten bu andan itibaren de feleğin çarkı daha hızlı dönmeye başlıyor!

Bu çalışma iki kısımdan oluşuyor. Birinci kısımda, yukarda çizilen büyük tablonun içini doldurmakla uğraşacağız. Şamanizmden tasavvufa, beктаşiliğe-aleviliğe kadar giden yolu ele alacağız. Bu yol boyunca insanların, biz kimiz, neyiz, nereden geliyoruz, nereye gidiyoruz sorularına nasıl cevap verdiklerini göreceğiz. İşin felsefi yanıyla uğraşacağız yani. İkinci kısımda ise, olayı tarihsel gelişme süreci içinde yerine oturtarak açıklamaya çalışacağız.

BİR ZAMANLAR CENNETTEYDİK HEP BİRLİKTE..

Aşağıdaki şekilde A ve B, birbiriyle ilişki-etkileşme halinde olan nesnelere temsil eden rasgele semboller olduğunu söylemiştik. Örneğin, eğer A bir bitkiyse, ya da bir hayvansa burada, B de bu bitkinin-ya da hayvanın ilişki-etkileşme halinde olduğu “çevreyi”-onun çevresini- temsil etmektedir. Yok eğer, A bir insansa da, B de gene, bu insanın, bizim “doğa” dediğimiz çevresidir.

İnsan, “kendinin” farkına vararak “cennetten kovulmadan” önce, bütün diğer varlıklar gibi o da kendi doğal çevresiyle etkileşme içinde-doğal bütünün bir parçası olarak varoluyordu. Yani, “ben kimim, neden varım, nereden geliyorum, nereye gidiyorum” falan diyerek bilişsel-cognitive-bir varlık haline gelmeden önce, tıpkı bir hayvan, ya da bitki gibi yaşayarak-kendiliğinden bir şey olarak- varlığını sürdürüp gidiyordu o da. Kendi varlığını-nefsini-kendisi için bir sorun yapmıyordu yani!. Ve de bu yüzden rahattı! Doğada hazır bulunduğu şeylerle geçinerek “mutluluk içinde” yaşayıp gidiyordu. Yaşamı devam ettirme mücadelesinde ayakta kalmayı başardığı sürece “yaşıyor”, bu savaşı kaybettiği anda da “yok oluyor”-yani ölüp gidiyordu. Belirli bir doğal denge içinde, zaman ve mekân ötesi objektif bir yaşamdı bu onun için. Çünkü, zaman ve mekân içinde varoluş bilincine temel teşkil edecek bilişsel anlamda bir benlik-nefs yoktu daha ortada. Kısacası, insan insan değildi henüz daha, hayvanlık durumunun içindeydi.

Peki hayvan kendi varlığının farkında değil midir? Elbetteki farkındadır; ama onun bu farkındalığı duygusal bir farkındalıktır. Çünkü hayvanın varlığı-kimliği-nefsi duygusal (emotional) bir kimliktir-gerçekliktir. İnsan ise, bilişsel (cognitive) bir varlık olarak ortaya çıkıyor. Soru soran, ortaya attığı bu sorulara cevap arayan, bütün bu çabalarının sonucu olarak da üreten-üretim faaliyetinde bulunan bir varlık olarak gerçekleşiyor. Ve o, zaten bu yanından dolaydır ki “Tanrıya eş koştığı, onun işine karıştığı için” “cennetten kovularak” var olmaya başlıyor. Niye mi kovuluyor cennetten? Çünkü soru soruyor ve bu niye böyle diyerek cevap arıyor. “Ben” diyor, “ben nasıl varoldum” diyor. Bunu demekle de “kendini” ondan (sıfır noktasından-Tanrıdan) ayırdetmiş oluyor. Kendi kaderini bir “kendinde şey” olarak kendisi araştırmaya başlıyor. Böylece de evrensel uyumdan-dengeden kopuyor, ayrılıyor. Bundan daha büyük “suç”-“kabahat” olur mu!. Tanrıya, yani sıfır noktasındaki o evrensel dengeye karşı çıkıyor insan..

Bu süreç içinde tek bir görevi var onun: “Nefsini-kendini-bilerek Rabbini bilmek”!

Peki, neden “nefsini bilerek Rabbini bilmek”? Çok basit! “Rab”, yani Tanrı, yukardaki şekildeki sıfır noktasıdır dedik! A, ve B ancak, kendi varlıklarının mutlak gerçeklikler olmayıp, karşılıklı ilişki-etkileşme ortamında gerçekleşen izafi gerçeklikler olduğunu kavradıkları anda (kendi varlıklarının bütünün bir parçası olduğunu kavradıkları anda)

bütünü temsil edeni de (yani sıfır noktasını temsil edileni de) kavrayabilirler. Sıfırın bilgisi-bilinci ancak A ve B nin kendi varlıklarına ilişkin izafiyet bilinciyle birlikte oluşabilir. Çünkü, A ve B, ancak bu durumda kendilerini bilmek için koordinat sisteminin merkezini oturabilecekleri bir „noktayı“ (sıfır noktası) bulmuş olurlar. Bu kadar basit!..

Peki aynı gerçekliği bir Şeyh Bedreddin, ya da diğer tasavvuf erleri nasıl dile getiriyorlardı: Onlar da diyorlardı ki, “Herşey Tanrıdır, onun dışında mutlak anlamda başka bir varlık yoktur. O (Tanrı) bütün varlıklarda görünüş alanına çıkar, bütün varlıklar da onda görünür..Tanrı her nesnede bulunduğu yerin durumuna göre görünür.. Bütün varlıklar öz bakımından birlik içindedir, her nesne her nesnede vardır”. **Alın buradaki o Tanrı sözcüğünü onun yerine sıfır noktasını koyun işte size ilkel komünal toplumdaki modern komünal topluma geçişin anahtarı! Bütün mesele o sıfır-onun bilgisini, bilincini-keşfetmekmiş meğer!..**

Peki, bir sistemin-her sistemin- içinde, o “sistemin merkezini” temsil eden (Şeyh Bedreddin’in, ve bütün diğer tasavvuf erlerinin de, Tanrı olarak ifade ettiği) böyle bir “nokta”-sıfır noktası, instanz var mıdır gerçekten?

Cevap, “hayır yoktur” olacaktır! Evet, her sistem, sistem merkezindeki “sıfır noktasında” temsil edilir, ama, böyle bir “noktaya” bir varlık izafe etmek, sıfıra uzay-zaman içinde objektif-maddi bir varlık izafe etmek demektir ki, bu da saçmadır! Sıfır “yokluğu” temsil eder. Bu nedenle, olmayan bir şeyin uzayda bir “noktayla” temsili de mümkün değildir! Ama gene de biz deriz ki, “her sistem, sistem merkezindeki sıfır noktasında temsil olunur. Bu o kadar önemli bir sonuçtur ki, bunu kavramadan, yani sıfırın bu sanal-potansiyel gerçekliğini-fonksiyonunu kavramadan başka hiç bir şeyi kavramak da mümkün değildir! **İnsan olarak bu evrene, sadece o sıfırın ne olduğunu kavrayabilmek için gelmişiz meğer!..Ne kadar ilginç değil mi!** İnek nerede dağa kaçtı, dağ nerede yandı bitti kül oldu hikâyesi gibi birşey!³..

Şimdi artık Şamanizmin, tasavvufun, Bektaşilik ve Aleviliğin ne olduğunu daha kolay anlayabiliriz..

ŞAMANİZM NEDİR

Şimdi tekrar yukardaki şekli gözümüzün önüne getiriyoruz. Önce, bir AB sistemi olarak ilkel bir komün vardır ortada. Bu durumda, sistemin-komünün iç ilişkileri açısından A komün şefi, ya da dini liderse, B de diğer komün üyeleridir. Bu iki unsur karşılıklı ilişki-etkileşme içinde birbirlerini yaratarak birbirlerine göre varolan objektif-izafi maddi gerçekliklerdir. Sistemin bütünü ise merkezdeki sıfır noktasında temsil edilmektedir. Orta Asyalı eski Türkler komün diliyle buna o zaman “Tengri”-Tanrı-diyorlardı. A olarak temsil edilen komün şefi-ya da dini lider-kendisini ancak merkezde var olduğu düşünülen bu “Tengri” adına-onu temsilen sistemin temsilcisi olarak görüyordu. Yani diğer komün üyelerine göre onun kendine özgü ayrı bir varlığı-nefsi-yoktu. Bütünün bir parçasıydı o da, suyun içindeki bir damla gibi. Mal-mülk falan herşey de bu “Tengri”ye aitti. Çünkü varolan tek “mutlak gerçek” oydu. İnsanların-komün üyelerinin varlığı ise izafiydi. Ki bu da onların bilişsel bir benliğe-kimliğe sahip olmalarından kaynaklanıyordu. Öyle ki, komün insanı, doğaya karşı oluşan kimliğinin kendini ifade tarzı olarak “ben” dediği zaman bundan adeta utanıyordu. Kendini bir suç işlemiş gibi hissediyordu. Niye? Çünkü varolan tek gerçek o “Tengri” idi, yani sıfır noktasında oturan o “mutlak gerçeklikti”..Nasıl olurdu da bir insan “ben” diyerek kendini ona “eş

³ Objektif-maddi bir gerçeklik olarak varolmak, “dışardan”-“çevreden”- gelen etkilere karşı reaksiyon gösterebilmektir; bu yüzden de daima, bir dış unsurla etkileşme süreci içinde-esnasında-izafi bir anlama sahip olur. Bu nedenle, bir AB sisteminin içindeki unsurlar olarak A ve B açısından, sistem merkezini temsil eden x noktasının-şekil- hiçbir maddi varlığı söz konusu olamaz. AB’nin sistem merkezini temsil eden x noktası, ancak bir dış unsurla etkileşme esnasında (başka bir A ya da B olarak) maddi bir gerçeklik şeklinde ortaya çıkar.

koşabilir”di ki! Eğer ondan başka birşey yoksa sistemin içinde (çünkü sistem bu sıfır noktasınca temsil edilmekteydi) bu “ben” ne oluyordu? **İşte, doğayla ilişki içinde oluşan bu “ben”lerine “kötü ruhu” temsilen “şeytan” diyordu insanlar o zaman!. Onu-şeytanı-insanın içine giren, insanı Tanrıya eş koşturmayı yönelten bir saptırıcı olarak görüyorlardı. Bütün meselenin o şeytanı-o kötü ruhu-insanın içinden çıkarmak olduğunu düşünüyorlardı. İnsanı özgürleştirecek onu tekrar kaybettiği cennetine kavuşturacak şeyin bu olduğunu düşünüyorlardı. İnsanın içindeki bir “ruhtan” bahsediyorlardı, çünkü o “ben” dedikleri şeyi kendi içlerinde hissediyorlardı. Ama tabii bunun ne olduğunu açıklayamadıkları için de onu sanki kendi içlerine giren bağımsız bir varlıkmiş gibi tasarlıyorlardı. Üstelik bu “ruhlar”da iki çeşitti. “İyi” olanlar ve “kötü” olanlar. Onları Tanrıya yaklaştırmaya çalışanlar “iyi”, ondan-Tanrıdan-uzaklaştırmaya çalışanlar ise “kötü” idi. İşte “melek” ve “şeytan” hikâyelerinin aslı budur..**

Özetlersek; bu dönemde-ikel komün döneminde-toplum henüz daha sınıfsız olduğu için insanın komün içindeki ilişkilerde ayrı bir kimliği-benliği oluşmaz. O, henüz daha toplumsal varlığın içindedir, birey olarak kendi varlığında yoktur. Toplum varsa vardır yani.

Ama, komün-doğa ilişkisi söz konusu olduğu zaman durum başkadır. Bu durumda insan bilişsel kimliğiyle daha başından beri doğadan kopmuş-onun karşısında kendi nefsiyle ayrı bir varlık olarak ortaya çıkmıştır. Bu yüzden de bütün çabası insan olarak içine giren o kurdu-nefsi-yok ederek tekrar doğaya dönebilmektir. **İşte, komün insanı Orta Asya’lı eski Türklerin ilk inancı olan şamanizmin özü-esası da budur. “Kam”-“Şaman” adı verilen komün şeflerinin-dini liderlerin-yaptıkları bütün o törenlerin, müzikli, danslı, büyümlü seremonilerin esası budur. Şamanın-Kam-görevi, insanların kendi nefislerini aşarak trans haline gelebilmelerini sağlamak, böylece onların tekrar doğal dengeye dahil olabilmelerinin yolunu açmaktır. Daha başka bir deyişle $K_{insan}=K_{doğa}$ denge şartını yeniden yaratabilmektir.** Bunun için de, müzik ve dansın yanı sıra, zaman zaman, esrar, alkol, ardiç tohumu vs gibi uyuşturuculardan da yararlanır. Nefsi uyuşturarak “yok etmek”, böylece, trans haline gelerek sıfır noktasına-Tengriye ulaşabilmek daha da kolaylaşmış olacaktır. Daha sonra, Bektaşilerde-Alevilerde “Cem”, Mevlana’da ise “Sema” törenleri olarak yer alan, müzik eşliğinde kendi etrafında dönmenin özü de buradan gelmektedir.

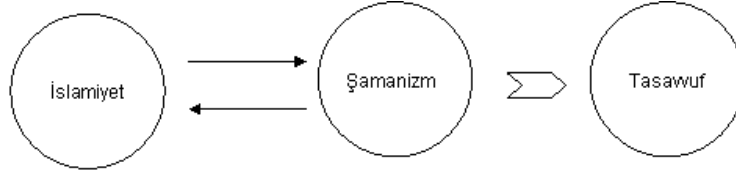
Peki niye kendi etrafında dönüyor insanlar? Bunun iki nedeni var. Birincisi göçebelik, göçebe yaşantısının ritmusu! Yazın yaylalara, kışın kışlağa, hayat bundan ibaret; mevsimler, zamanın akışı bu tür bir döngü içinde gerçekleşiyor. Yerleşik toplumlarda olduğu gibi öyle düz bir çizgide gelişen bir zaman-mekan anlayışı gelişmemiştir henüz daha⁴. İkincisi de tabii, nefsi-benliği uyuşturarak trans haline geçebilme çabası. Nefs, benlik dediğimiz şey, son tahlilde, çevreden gelen informasyonlara karşı nöronal düzeyde gelişen bir reaksiyon modeli olduğundan, insan müzik eşliğinde dönmeye başladığı zaman dış dünyayla ilişkiyi-etkileşimi tamamen kontrol altına almış oluyor. Bu durumda insan artık başka birşey düşünemez hale gelir, kafasındaki tek ideeye-amaca konsantre olarak bir yerde onunla bütünleşir (bir deneyin isterseniz!). Kendi varlığında yok olduğunu, sıfır halinin içinde eridiğini hisseder. O an kafasındaki ne ise o olduğunu hisseder. **Bu bir dönem Tengri imiş, daha sonra Tanrı-Allah olmuş, sonra da Ali, farketmez. Önemli olan insanın kendi nefsiyle kendini yok hissetmesi “o”nunla bütünleşmesidir. Sema’da dönen Mevlevilere dikkat edin bakın, bir elleri yeri diğeri göğü gösterir. Kafalarındaki sarıkları da mezar taşını temsil eder. Bu haliyle dönen bir derviş, “ben Tanrıyım” demektedir aslında. Nefsin yokluğu temsil ettiğini, onun, kendi kabrinde bir “ölü” olduğunu göstermekte, gerçek varlığın Tanrı olduğunu (“kendisinin” de ondan gelerek ona döndüğü için Tanrı olduğunu) ifade etmektedir. Bütün o şaman törenlerinin olduğu kadar “Cem”in ve Sema’nın da özü aynıdır..”Vecd” içinde ”trans” haline gelerek (kendi varlığında yok olarak) Tanrısal varlığın-sıfır noktasının içinde erimek. Nelerle uğraşmış insanlar değil mi..Ama hepsi de saygıdeğer çabalar bunların. Neden mi? Çünkü insanın varoluş gerekçesi bu da ondan! Bilmek, bilmek ve de bildiğini haykırmak, bir ışık gibi evreni aydınlatmak..işte insanın varoluş**

⁴ „Hacı Bektaş, Efsaneden Gerçeğe“ İrene Melikoff, Çağ Pazarlama, 1991

nedeni bu..Bana diyorlar ki neden yazıyorsun!.."Ben" yazmıyorum ki, o kendi kendini ifade ediyor aslında!.Kimin için diyorlar!..Kendisi için, kendisinden dolayı..

TASAVVUF=ŞAMANİZM+İSLAMİYET

Sonra, Türkler Araplarla-İslamiyetle- ilişki-etkileşme içine giriyorlar. Göçebe inancıyla-dünya görüşüyle (şamanizmle) İslamiyet'in etkileşmesi de tasavvuf sentezini doğuruyor. Denebilir ki, tasavvuf sadece Türklere özgü bir inanç-felsefe-düşünce değil ki, o evrensel bir dünya görüşü; Araplar'dan İran'a, Hint'ten Çin'e, hatta Hristiyanlığın içindeki bazı akımlara kadar uzantıları var. Doğrudur. Ama şamanizm de öyle değil mi. Biz burada olayı sadece Türklerin tarihsel gelişimi süreci içinde ele almaya çalışıyoruz. Başka göçbeleri, örneğin Araplar'ı ele alalım. Onların inançları şamanizmden farklıydı özünde, hayır! Sonra, İslamiyetle bu göçebe Arap inançlarının etkileşimi orada da gene tasavvuf sentezini ortaya çıkarmıştır. İran'daki Hint'deki durum da aynıdır. Bu şuna benziyor: Dünyanın neresinde olursa olsun $H_2 + O = H_2O$ dur! **Alın şamanizmi (törenlerinden bütün inanç sistemlerine-adetlerine kadar ne varsa), bunları temel alarak İslamiyetin söylemlerini değerlendirin, ortaya tasavvuf çıkar. Şöyle gösterelim:**

Şamanizm bilgi temeline sahip göçebe Türkler dışardan gelen infomasyonu-İslamiyet-sahip oldukları bilgilerle değerlendirerek „tasavvuf“ adı verilen yeni bilgiler üretiliyorlar..

Yalnız burada gözden uzak tutulmaması gereken önemli bir nokta var. Şamanizm, kendi içinde henüz daha sınıfların oluşmadığı ilkel komünal bir toplumun doğayla ilişkileri içinde ortaya çıkan-üretilebilir bilgi temeli. Şamanın önderliğinde nefsini yenerek tekrar doğaya dönmek isteyen-aradaki yabancılaşmayı ortadan kaldırmak isteyen de bir bütün olarak toplumun-komünün kendisi, yani bütün komün insanları. Halbuki İslamiyet bir yerleşik toplum bilgi sistemi. Barbarlığın yukarı aşamasına gelmiş-yerleşik toplum düzeni kurmaya çalışan bir toplumun ürünü. Bu nedenle, o sadece toplumun doğa ile ilişkisine yönelik bir bilgi değil. Bir sistem olarak kendi içinde sınıflara ayrılmaya başlamış olan bir toplumun da bilgi temeli o. Yani onun içinde artık ezenler-ezilenler, sömürenler, sömürülenler de var. İyi insanlar, kötü insanlar var, yalan var, ikiyüzlülük var. Kısacası, sınıflı bir toplumda ortaya çıkabilecek şeyler var. Ve o, İslamiyet, insanları bütün bu sapmalara karşı korumaya, insanlara doğru yolu göstermeye çalışan yeni tipte-sınıflı- bir toplumun bilgi temeli olarak ortaya çıkıyor.

Şimdi o, İslamiyetle ilişki içine giren şamanizm inançlı insanları düşününüz. İslamiyet adına kendilerine gelen infomasyonları nasıl değerlendirecekti-anlayacaktı bu insanlar. Gelen yeni infomasyonları değerlendirebilmek için tabii ki kendi bilgi temellerine başvuracaklardı. Onlar da öyle yaptılar zaten. Ancak onların bilgi temellerinde henüz daha toplumun içinde iyi ve kötü insanlar kavramı yoktu. İyi ve kötüyü onlar, "kendi içindeki kötü ruhun-nefsin" etkisi altında kalan, ya da "nefsini kontrol altına almayı başaran" olarak anlıyorlardı. Bunun gibi, sınıflı bir toplumu temsil eden bütün bilgileri-infomasyonları kendi süzgeçlerinden geçirerek ele aldılar değerlendirdiler onlar. Örneğin şef, yönetici, ya da kral, sultan gibi, Tanrı adına toplumsal merkezi temsil etme yetkisine sahip özel insanlar anlayışı yoktu onlarda. Bütün insanlar birdi. Tanrı ise, sistemin merkezindeki o sıfır noktasının tartışılmaz tek hakimiydi. Her yerde varolan tek gerçektir o. "Hak"tı, adaletti, eşitlikti..Çünkü insan ilişkilerinde karşılıklı etkileşmelerini birbirini dengelediği noktayı (sıfır noktasını) temsil ediyordu. Nasıl olurdu da bazı insanlar kendi nefisleriyle onun yetkileriyle donatılabilirdi.

Kısacası, ilkel komünal toplum insanının, sınıflı bir toplumla ilişki içine girdiği zaman, bu ilişki-etkileşim- içinde sahip olduğu-ürettiği yeni bilgi temelidir tasavvuf. Özünde, eskiyi-eskiden beri varolanı-ilkel komünü- muhafaza etmeye dayanır. Eskiden beri

varolanın bilgisini-bilincini yeni bir zeminde, yeni bir terminolojiyle ifade ederek onu-geçmiş yaşanılan ana ve geleceğe tekrar egemen kılmaya çalışır.

İnsanlar ilkel komünal bir toplum içinde yaşarlarken o an neye sahip olduklarının bilincinde değildiler henüz daha. Yani sınıfsız bir toplum kendi başına kendi bilincini üretmez. Ne zamanki sınıflılıkla ilişki içine girilir ve bu ilişkiler içinde değişmeye başlanılır, buna paralel olarak, eskiden beri varolanı muhafaza etmeye yönelik kendi bilincini de üretmeye başlar insanlar-toplum. Tasavvuf da budur işte. Sınıflılığın karşısında güneşin altındaki kar gibi eriyerek artık kaybolmaya başlayan ilkel komün gerçeğinin bilincidir o. Daha önceki çalışmalarda verdiğimiz o, ivmelenen arabanın içinde oturan insan örneğini düşünürsek; arabada otururken araba ileri doğru ivmelendiği zaman atalet halini muhafaza etme çabasıyla geriye doğru kayılmamız sürecinin ürünüdür o. Toplum-sistem kendini inkâra-sınıflılığa geçmeye-başladığı zaman, sistemin içinde bu durumdan rahatsız olan insanların eski durumu muhafaza etmek, onu tekrar egemen kılmak için sahip oldukları çabaya bağlı bilgi-bilinç sistemidir. Allah nice Şeyh Bedreddinlerin ruhunu şad etsin!..O ruh ki, o, bizim içimizdeki küllenmiş bir ateşi temsil etmektedir. Ateşi modern anlamda yeniden canlandırmak için onu üfleme yeterli olacaktır!..

ÖĞRENMENİN NÖRO BİYOLOJİK MEKANİZMASI, YENİ BİR BİLGİ NASIL ÜRETİLİR, KAYIT ALTINA ALINIR VE BİLİNÇ DIŞI HALİNE GELİR..

İsterseniz burayı-bu kısmı- atlayabilirsiniz! Çünkü burada biraz konunun dışına çıkarak öğrenme olayının nörobiyolojik mekanizmasına girmek istiyorum. Aslında bu konuyu daha önceki çalışmalarda yeterince ele aldık, yani burada tekrar ayrıntılara girecek değiliz.⁵ Sadece bazı noktaların tekrar altını çizmek istiyorum o kadar.

Birincisi şu: **İnsanlar ancak kendileri için “yeni” ve “önemli” olan şeyleri öğrenirler.** Öğrenme olayında genel kural budur. Yaşamı devam ettirme mücadelesinde yeni ve önemli bilgilerle karşılaşıldığı zaman, beyin hemen bunları tesbit eder, daha önceden sahip olunan bilgilerle benzerlikleri oranında bunları alır ve değerlendirir. Sonra da, genetik mekanizma aracılığıyla eskiden beri varolan sinapsların yanına yeni sinapslar ilave edilerek bunlar kayıt altına alınırlar-böylece yeni bilgiler öğrenilmiş olur.

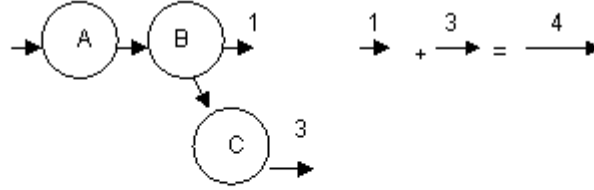
Orta Asya’da Şamanizm dünyasında yaşayıp giden o atalarımızı düşünelim şimdi. Bu insanların Çin’le Hind’le de ilişkileri oluyordu süreç içinde ve bunlardan da etkileniyorlardı. Peki, neden bir Budizmin, Hind dininin-düşüncesinin etki alanında kalmıyor bu insanlar da daha çok İslamiyet etkiliyor bunları? Nedir İslamiyet’in onlar-atalarımız için çekici-“yeni” ve “önemli” olan yanı.

Bu işler öyle üç-beş yılda olup bitmiyor. Asırlarca süren deneyimler-ilişkiler içinde gerçekleşiyor kimin nereye savrulacağı. Ve sonunda da herkes ne ise ona göre bir yer tutuyor tarihsel akışın içinde. Türkler bakıyorlar, Çin’le Hind’le iş tutan yanıyor, onların içinde eriyip gidiyor. Üstelikte bunların kendisine vereceği yeni-önemli birşey yok! Ama İslamiyet öyle değildi. Yukarı barbarlığın yükselme çağının ideolojisi olarak, cihan hakimiyetinden-doğuya batı arasındaki ticaret yollarına hakim olmaktan, ganimetten, gazadan, cihattan bahsediyordu o. Üstelik, “kâfirlere karşı mücadeleyle” de birleştiriyordu bu hedefleri. Sınıflı toplumlarla ilişkiye geçtikten sonra, sınıflılığa karşı ilkel sınıfsızlık zeminini korumak aşkıyla yanıp tutuşan atalarımız için çok ilginçti-önemliydi bu düşünceler. **Ve onlar –yani atalarımız İslamiyetin bu cihad-ganimet-gaza ideolojisini hemen sınıflı topluma karşı sınıfsızlığı savunmak bilinciyle bütünleştirerek öğrendiler.** Müthiş birşeydi bu onlar için. Sınıflı toplumlara-yerleşik medeniyetlere-karşı mücadelede bir tür “Haklılık” zemini oluşturuyordu İslam onlar için. O ana kadar kendi içindeki kötü ruhlarla-kendi nefisleriyle-uğraşmakla vakit geçiren komün insanların önünde artık yeni bir yol daha açılıyordu. Eskiden beri tanıyıp bildikleri o “kötünün” yerini şimdi artık bir de “kâfir” alıyordu. Sınıflı toplum insanı nefesine

⁵ www.aktolga.de 6. Çalışma.

uyarak “Hak’ki” inkâr edendi. **Bütün mesele insanın kendi içindeki mücadelenin (büyük cihad) dışardaki-toplum içindeki uzantısından ibaretti. Şamanizmle İslam arasındaki bağ böyle-bu anlayışla kuruldu. Tasavvuf böyle ortaya çıktı.** Antika tarihin zembereğini oluşturan barbarlarla medeniyetlerin güreşleri (en azından Türkler açısından) bu süreç içinde oluştu. Orta Asya’dan Anadoluya gelerek Osmanlının temellerini atan tarihsel devrimci o tasavvuf erleri böyle bir süreç içinde ortaya çıktılar. **Eskinin Şamanları-Kam’ları bu süreç içinde “Dede”ler, “Baba”lar, “Şeyh”ler, “Ermış”ler haline dönüştüler.**

Aşağıdaki şekli ele alalım.

Yeni bir bilgi nasıl oluşuyor: Eskiden beri varolan sinapsın yanına yeni bir sinaps daha eklendiği zaman, „yeni bilgiyi” temsil eden aksiyonpotansiyeli bu iki sinapsın aktivitelerinin toplamı olur...

Burada-şekilde- önce, A ve B nöronlarından oluşan bir sinaps var. Biliyorsunuz sinaps beyinde informasyonların-bilgilerin kayıt altında tutulduğu nöronlar arasındaki bağlantılara verilen isim. Her bilgi belirli bir sinaptik yapıyla temsil ediliyor beyinde. Şimdi, diyelim ki, şekildeki AB sinapsı beyinde şamanizmi-şamanlığa ilişkin bilgileri-temsil eden bir sinaps olsun⁶. Sonra, İslamla ilişkiler başlıyor ve içinde Allah’ı-cihadı-gazayı-ganimeti de ihtiva eden İslama ilişkin yeni informasyonlar ortaya çıkıyor ve yeni bilgiler üretiliyor. Bu yeni bilgilerin de bir “internöronla” AB sinapsının üzerine-yanına ilave edildiğini düşünelim. Şekildeki 1 ve 3 AB ve BC sinapslarının çıktılarını-output-temsil eden “aksiyonpotansiyelleridir” (elektriksel sinyallerdir). Bu durumda, her seferinde, A girdi-input-nöronuna bir informasyon geldiği zaman bununla hem AB sinapsı aktif hale gelerek buradan bir aksiyonpotansiyeli (1) oluşacak, hem de BC sinapsından 3 ile gösterilen bir aksiyonpotansiyeli ortaya çıkacaktır. Burada 1’in temsil ettiği bilgi-ve buna bağlı davranışlar- komünün klasik-eski bilgisidir-etkinlikleridir. 3 ile temsil olunan bilgi ise, İslamı öğrendikten sonra oluşan bilgi-ve buna bağlı olan davranışlardır. Bu iki aksiyonpotansiyeli başlangıçta (öğrenme sürecinin başlangıcında) sanki ayrı ayrı imiş gibi olur, ama aradan zaman geçerek süreç-öğrenme süreci-tamamlandıktan sonra, 3 nolu etkinlik zaten 1 ile temsil edilen bilgiyi-etkinliği de içinde barındırdığından, artık o tek başına kalır. Yani zamanla insanlar şamanizm bilgi sistemini (1) unuturlar ve 3 ile temsil edilen aksiyonpotansiyeli-tasavvuf-sanki onların eskiden beri sahip oldukları bilgiymiş gibi olur⁷. Eski kültürün-yaşam bilgileri sisteminin, şamanizmin-yerini artık İslami tasavvuf bilgi sistemi-kültürü almıştır. Yeni bilgi, bilinç dışı haline gelmiş, doğal olarak sahip olunan bir yaşam bilgisi olmuştur. Yeni, eskiyi de kendi içinde ihtiva etmektedir, ama bunu kimse düşünmez artık, kimse bunun farkında olmaz...Ne zamana kadar böyle gider bu? Yeni bir tarihsel dönemece gelinene kadar. **Sınıflı toplumdaki modern sınıfsızlığa-bilgi toplumuna-geçişin sancılarını yaşadığımız içinde yaşadığımız dönemde, nereye gittiğimizin bilincini oluşturabilmemiz için neye sahip olduğumuzu iyi bilmemiz gerekiyor. Bu da bizi elde olanın kökenlerine, ta o şamanizme-kan bilgi sistemine kadar götürüyor.**

⁶ Aslında tabii Şamanizm böyle tek bir sinapsla falan temsil edilmez! Bir inanç-bilgi sistemi olarak bu, binlerce sinapstan oluşan nöronal bir ağıdır- bir bilgi-bilinç sistemidir; ama biz olayı açıklığa kavuşturabilmek için bu nöronal ağı tek bir sinaps gibi düşünüyoruz..

⁷ Öğrenme süreci duygusal ve bilişsel birçok aşamayı içerir. Yeni bir yaşam tarzının zorunlu kıldığı bilgiler bir kere öğrenildikten sonra, bunlar artık üzerinde ayrıca düşünmeye gerek kalmadan-otomatik olarak- bilinç dışı bir şekilde kendiliğinden sahip olunan bilgiler haline gelirler.

BEKTAŞILIK-ALEVİLİK

Ahmet Yesevi'nin (ölüm tarihi 1166-67) ilk Türk tasavvufçusu-sufisi- olduğu söylenir.⁸ Rivayete göre Hacı Bektaş Anadolu'ya gönderen de o dur. Ama öte yandan-geleneğe göre-Hacı Bektaşın Anadolu'ya 1270-71 de geldiği de söylenmektedir. "Fakat söylene dünyasında 'zaman boyutu' yoktur; bir olayı, bir kişiyi yeniden yaşatmak için o olayı-o kişiliği göz önünde canlandırmak, olayı tekrar oluyor var saymak yetmektedir; bu, yeniden güncelleşmek olacaktır. Yer (mekan) boyutuna gelince; (şamanizmin) kuş-ruh düşüncesinin hala yaşadığı bir cemiyette göklerde uçmak ve göz açıp kapayana dek uzak yerlerde olmak, bir çeşit 'tayyi mekan' (mekanları aşma) yetisi, şaman olsun, sufi olsun, halk din ulularının olağanüstü güçleri arasındadır. Büyüyle uçuş, kendinden geçme (vecd) ve kendini aşmanın (cezbe) ifadesidir"⁹.

O sırada Anadolu'da Babai İsyanı var. Aşıkpaşazadeye göre Hacı Bektaş Horasan'dan kardeşi Mintaş ile birlikte geliyor, sonra da zaten iki kardeş Babailere-Baba İlyas'a katılıyorlar. Gerçi Hacı Bektaş isyana aktif olarak katılmıyor ama kardeşi katılıyor ve bu arada öldürülüyor. O da-Hacı Bektaş da- gidip bugün mezarının bulunduğu Kayseri'nin Kara Öyük ilçesine "Kadıncık Ana" adlı daha sonra müridi olacak birinin yanına yerleşiyor. **Bütün bunları, Hacı Bektaş'ın Kadıncık Ana ile ilişkisini, daha sonra (ölümünden çok sonra) Abdal Musa adlı Kadıncık Ana'ya bağlı bir müridinin ortaya çıkışını ve ilk Bektaşî tarikatının aslında Hacı Bektaş'ın ölümünden sonra bu Abdal Musa tarafından kurulduğunu İrene Melikoff'un kitaplarında bütün ayrıntılarıyla buluyoruz. Ancak bu yazıda bizi asıl ilgilendiren bu ayrıntılar değil. Orta Asya'dan Anadolu'ya doğru, şamanizmden tasavvufa, oradan da Bektaşiliğe doğru evrilen süreç ilgilendiriyor bizi.** Bu sürecin daha sonra Osmanlı Devletinin kuruluşu ve gelişimiyle nasıl bütünleştiğini ise daha sonra tekrar ele alacağız.

Bir düşünce sistemi-ya da inanç veya felsefe- olarak ele alındığı zaman tasavvuf insanın-komün insanının-kendi kendisiyle mücadelesini konu edinir. "Nefsini bilerek Rabbine ulaşmak", "kendi varlığında yok olarak" evrensel bütünlüğün içinde erimek isteyen insanın bilgi temelidir o. Ne varki, önceleri kendi içindeki "kötü ruhlara"-nefse karşı başlayan bu mücadelenin daha sonra, özellikle İslamla tanışmadan ve sınıflı toplumlarla ilişki içine girmeden sonra, dışardaki düşmanı da hedef aldığını ve tasavvuf bilincinin bir gaza-cihad ideolojisi haline dönüştüğünü görüyoruz. İnsan böylece kendi içindeki mücadeleyle kendi dışındaki mücadelenin bir bütün olduğunu düşünmeye başlıyordu.

Türklerin Anadolu'ya göçü uzun yıllar içinde gerçekleşiyor. Ama asıl kitlesel göç 13.yy da Moğollardan kaçarak Anadolu'ya gelmeyle birlikte oluyor. İlkel komün bilgi temelini sahip, yarı şaman tasavvuf erlerinin, dervişlerin, kam'ların, dedelerin, babaların önderliğinde geliyorlar Türkler Anadolu'ya . Bunlar hep eski Kamlar, kabile şefleri, ya da dini liderler. İslamiyetle ilişkilerden sonra bu yeni zemin üzerinde şekiller, biçimler değişiyor, herşey yeniden ifade edilir hale geliyor.

Burada önemli olan şu. Bu insanlar Anadolu'ya geldikleri zaman kendilerini öyle sakin bir ortamda bulmuyorlar. Bir yanda Bizans var ortada, antika köleci bir devlet-toplum. Diğer yanda da, İbni Haldun Yasalarına göre artık sönme aşamasına gelmiş bulunan Selçuklular ve de tabi Anadolu'yu haraca kesen Moğollar var. **Böyle bir ortamda, yaşamı devam ettirme mücadelesinde tasavvuf bilinci tarihsel devrimci önemli bir rol oynuyor. Anadolu'daki bütün o isyanların-direnişlerin bayrağı haline geliyor. Aslında Hacı Bektaş adı da bu türden bir bayrak. Çünkü, yaşadığı dönemde öyle belirgin bir kişiliği falan yok Hacı Bektaş'ın. Öldükten çok sonraları tanınıyor-bir bayrak haline geliyor o. Bunda da Osmanlı'nın oluşum sürecinin büyük rolü var. Osmanlı, o Horasan erlerine dervişlere, ilblere, gazilere, ahilere-Hacı Bektaşlara dayanarak devletleşiyor. Bu**

⁸ İrene Melikoff, Hacı Bektaş-Efsaneden Gerçeğe. 1999

⁹ a.g.e

sürecin hikâyesi bu yazının konusu değil, bunu daha önce başka bir çalışmada ele almaya çalıştık¹⁰. Burada altını çizmek istediğimiz nokta, Anadolu'da tarihsel devrimci bir rol oynayan tasavvuf düşüncesinin o dönemde Hacı Bektaşlarla kişilikleşerek bu görevi yerine getirmesidir. Bu dönemde henüz daha Bektaşî-Alevî "ikliği", ya da şiiilik yönünde bir uç falan da yoktur ortada. Bütün tasavvuf erleri-Bektaşiler Ali'ye saygı duymaktadır. Hasan-Hüseyinin-Kerbela erlerinin uğradığı haksızlıklara herkes karşıdır; ama henüz daha bütün bunlar bir sünni-alevi, şii ayırımı noktasında değildir.

Yol ayırımı Osmanlı'nın İbni Haldun Yasalarına göre oluşumu ve gelişimi süreci içinde ortaya çıkıyor. Bu nedenle, İbni Haldun'u-onun formüle ettiği antika tarihin oluşum mekanizmasını bilmeden ne Bektaşîliği-alevîliği, ne de sünnîliği-şiiiliği anlamak mümkün değildir. Tabi bir de İran faktörü var ortada. İran-Osmanlı çelişkisi-nüfuz mücadelesi var hesaba katılması gereken.

Kuruluş yıllarında Osmanlı Bektaşîliği el üstünde tutar demiştik. Bu dönemde Bektaşîlere kızılbaşlar da denirdi. Eski şaman geleneğinden kalan başlarındaki kırmızı şapkalarından-börk- dolayı. Bektaşîlik bir yerde, yeni oluşumun-Osmanlının ortaya çıkış sürecinin- dünya görüşü- bilgi temeli haline gelir. Abdal Musa'nın Bektaşîliği bir tarikat haline getirişi, Osmanlıların onu el üstünde tutmaları falan tesadüf değildir yani. Bu dönemde Osmanlının vizyonuna-geleceğe yönelik perspektiflerine ideolojik-dinsel bir temel-kılıf oluşturmaktadır Bektaşîlik. Anadolu'nun Hristiyan Bizanslı köylüleri için bile bir çekim merkezi olmuştur o. Bütün insaları eşit-kardeş olarak gören, hiçbir dinsel fanatizme yer vermeyen, her türlü haksızlığa-adaletsizliğe karşı çıkan devrimci bir düşünce sistemi olarak Bektaşîlik Bizansın Hristiyan köylüleri için bile bir kurtuluş umudu haline gelmiştir. Bu yanı sıra Anadolu tarihsel devriminin ideolojik bayrağı olur tasavvuf..

Osmanlı gibi küçük bir aşiretin nasıl olupta öyle kısa bir zamanda Anadolu'yu fethettiği hep tartışılmalıdır. Tasavvufu-Bektaşîliği bilmeden, ya da hesaba katmadan, insanları Osmanlı bayrağı altında toplayan bu ideolojik güç hesaba katılmadan ne Osmanlıyı, ne de başka hiçbir şeyi anlamak mümkün değildir. Öyle ki, yeni Osmanlı ordusunu-fethedilen yerlerden "devşirilen"-savaş esiri Hristiyan çocuklardan-gençlerden oluşturulan Yeniçerilik kurumunu bile, "kendi kültürümü-zü, geleneklerimizi öğrensinler" diye Bektaşîlere teslim etmiştir Osmanlı (1326). Bu nokta çok önemli. **Peki ama Osmanlı neden başka bir tarikatı, ya da önderi öne çıkarmıyor da Hacı Bektaşî bayrak ediniyor diye çok tartışılmıştır.** Bence bunda Hacı Bektaşî'nin o dönemde yaşayan bir kişilik olmamasının da büyük rolü var. Osmanlı böylece onu-bu tarikatı- daha kolay kontrolü altında tutabileceğini-kendisine mal edebileceğini düşünmüş olabilir. Çünkü devletleşme süreci başladığı an kurt da düşmüştür sürece. Hangi kurt mu diyorsunuz! Devletleşmeyle birlikte ortaya çıkan sınıflaşma kurdudur bu¹¹.. İbni Haldun yasaları işlemedir!

Osmanlı'nın 1299 da kurulduğu söylenir. Timur'la Beyazıt arasındaki Ankara Savaşı'nın tarihi ise 1402. Şeyh Bedreddin isyanını, Devletin tekrar kuruluşu çabalarını falan da hesaplırsak 100 yılı biraz aşan bir dönem. Bu dönemi Birinci Osmanlı Devleti dönemi olarak adlandırmıştık¹². İbni Haldun Yasalarına göre bir Devletin ömrü bu kadardı o zamanlar. Sonra, ya yeni bir barbar akını gelip sil baştan herşeye yeniden başlanırdı, ya da tabi aynı görevi yerine getirecek bir uç beyliği çıkardı ortaya (Osmanlı'nın kendisi de bir uç beyliğiydi). **İşte bu yüz yirmi yıl, yani Devletin oluşumu ve ömrünü tamamlayışı süreci, Bektaşîlik olarak ifade edilen tasavvufî Anadolu düşüncesinin de evrimi, kendi içinde ayrışması süreci olmuştur. Bu arada Devlet zaten Bektaşîlikten-tasavvuftan ayrılmış kendi kurumsal-sınıfsal oluşumuna daha uygun düşen sünnilikle bütünleşmiştir.**

¹⁰ „Bilişsel Tarih Ve Toplum Bilimlerinin Esasları-İlkel Komünal Toplumdan Bilgi Toplumuna ve Türkiye“ www.aktolga.de, 5.Çalışma

¹¹ Bununla Osmanlı Devleti kurulmadan önce Orta Asya'dan gelen Anadolu'daki bütün o „Türk“ aşiretleri hep sınıfsız toplumlardı falan demek istemiyorum! Sadece, Devletleşme ve sınıfsal ayrışma sürecinin altını çizmek istiyorum..

¹² a.g.e.

Bir devlet haline gelmek, fethedilen yerlerdeki insanları yönetebilmek için belirli kurum ve kurallara ihtiyaç vardı. Bütün bunları o zaman İslam'da buldu Osmanlı. Zaten bir yerde Selçukluların mirasının üzerine oturuyordu o. Selçuklu dağıldıktan sonra ortada kalan bütün o Selçuklu-İslam bilginleri-devlet adamları artık Osmanlının hizmetine koşmuşlardı. Bu süreç içinde Osmanlı toplumu, aynen İbni Haldun sosyolojisinde dile getirildiği şekilde antika bir sınıflı toplum haline geldi. Artık başlangıçtaki o "asabiyyet" gücünün yerini Devlet gücü alıyordu. Bir yanda bir Devlet sınıfı, diğer yanda da sürü-Reaya adı verilen-eski yol arkadaşlarından oluşan- bir halk vardı.

Bu süreç-oluşum içinde, başlangıçta devletle olan içiçeliğinden dolayı, Bektaşilik sanki Devlete daha yakın bir görünümde kaldı. En azından şehirlerdeki okumuş-aydın ama devletle de ilişkileri olan zümrelerin temsilcisi olarak bilinir oldu. Artık Reaya-sürü olarak ifade edilen Orta Asya kökenli o çevre-halk ise Babalarıyla-Dedeleriyle halâ eski yerinde duruyordu. İşte Bektaşilik-kızılbaşlık (daha sonra da alevilik) "farklılığı" ilk böyle çıktı ortaya. Kızılbaşlar-aleviler daha çok köy-kırsal bölge Bektaşileri olarak bilindiler. Bunlar ezilen, baskı altında tutulan, inkâr edilen insanlar olarak başlangıçtaki tarihsel devrimci-radikal, tasavvufi özlerini daha çok korudular. Ama bu noktayı öyle fazla da abartmamak gerekir. Çünkü Devlet katında Bektaşiliğin yerini çoktan sünni İslam kapmıştı, yani istese de Bektaşiliğe o alanda yer yoktu artık. Bu nedenle, Bektaşilik-kızılbaşlık-alevilik son tahlilde hep aynı yolun yolcusu olacaklardır. Öyle ki, daha sonra Osmanlıya karşı ortaya çıkan bütün isyanlar, o ilk Babai isyanlarında falan olduğu gibi hep o aynı özden kaynaklanmışlardır. Babailer Selçuklunun ihanetini nasıl affetmemişlerse Osmanlı'nın ihanetini de asla affetmeyen o eski Horasan erleri aynen başlangıçta olduğu gibi bu sefer de Osmanlıya karşı direnmeye başlamışlardır.

İşte Bektaşi-alevilerle Osmanlı sünnilüğünün yol ayrımının özü budur. Yani, İslami bir biçim altında sünni-alevi çatışması olarak şekillenen mücadele, aslında, Osmanlı'nın sınıflı bir toplum haline gelmesine paralel olarak ortaya çıkan sınıf mücadelesinin dinsel bir biçim altında yürütülmesidir. Mücadelenin dinsel bir görünüm altında yürütülmesi bir zorunluluk olarak ortaya çıkmıştır çünkü, Osmanlının kendini sünni-İslam olarak tanımlaması, kaçınılmaz olarak, muhalefetin de İslamın içindeki muhalefetle özdeşleşmesi sonucunu doğuruyordu. Bu andan itibaren Bektaşiliğin içindeki ayrılık da iyice ortaya çıkıyordu zaten. Ön plana çıkan tarihsel devrimci öz giderekten daha çok kendini kızılbaş-alevi olarak ifade etmeye başladı. İşte bugün bile halâ aleviliğin toplumsal-kültürel genlerinde yatan "devlete karşı olmak" geleneğinin özü budur¹³.

BEKTAŞİLİK İRAN'IN ETKİ ALANINA GİRİYOR, ALEVİLİK-KIZILBAŞLIK-ŞİİLİK..

Ama, Osmanlı'da sınıf mücadelelerinin aldığı dinsel şekillenmeyi açıklayabilmek için sadece bütün bunlar yeterli değildir. Bir de İran faktörü vardır işin içinde ki, o da en azından diğerleri kadar önemlidir. Önce, ayrıntıya girmeden, olayı genel olarak kavramaya çalışalım:

1402 de yıkılan Birinci Osmanlı Devleti'nin, Fatih'le birlikte adeta İkinci bir Osmanlı Devleti olarak yeniden doğduğunu söyleyebiliriz. İstanbul'un alınışı-yükselme dönemi falan derken, sonra, bir yüz yıllık dönem daha geride kalmaya başlayınca 16.yy ın başlarından itibaren İbni Haldun yasalarına göre sistem yeniden çözülmeye-bozulmaya başlar! Bu kez, Bizansla da bütünleşerek-onun kurum ve kurallarından da çok şeyler alan ve iyice firavunlaşan Osmanlı, giderekten daha da çekilmez bir hal almaya başlamıştır. Buna paralel olarak da tabi, bir

¹³ Bu noktanın altını çiziyoruz. Daha sonra, „Alevi sorunu nasıl çözülür“ü tartışırken bu noktaya tekrar döneceğiz. Ancak burada hemen şunu söyleyelim ki, „Alevi sorunu“ aslında Osmanlının devletleşme sorunundan kaynaklanır. Türkiye toplumunun bugün bile halâ mücadele halinde olduğu o „Devlet“ anlayışı yatar sorunun özünde. Ama kaderin şu garip cilvesine bakın ki, bugün birçok „Alevi“, farkında olmadan o „Devlete“ sahip çıkıyorlar. „Kemalist Devlet“ kavramının özünde Osmanlı devlet anlayışının bir devamı olduğunu göremiyorlar. Bu yüzden de, Devleti demokratikleştirme mücadelesinde yanlış saflarda yer tutuyorlar.

süredir sesi sedası kesilmiş bulunan eski yol arkadaşlarının- Anadolu insanlarının sesleri yeniden duyulmaya, Anadolu'nun her yerinde yeniden isyanlar patlak vermeye başlar.

Bu dönemde ortaya çıkan isyanların en çok ses getirenlerinden biri şüphesiz Şah Kulu isyanıdır. Ama, Şah Kulu isyanını ele almadan önce, bu arada İran'da nelerin olup bittiğini de görmek gerekir sanıyorum. Çünkü, bu dönemde Anadolu'da olup bitecek olanlar büyük ölçüde İran'daki süreçle de ilgilidir. **Bu dönem, artık kendini sünni bir egemen sınıf olarak tanımlayarak, yol arkadaşı Anadolu erenlerinden iyice kopan Osmanlıya karşı çaresiz kalan Anadolu halkının, düşmanımın düşmanı dostumdur diyerekten, ideolojik olarak kendini İslamın içindeki muhalefetle bütünleştiren, fakat aslında Osmanlıya karşı nüfuz mücadelesi veren İran'ın etkisi altına girerek, Osmanlıya karşı verilen mücadeleyi İran'ın ideolojik-dini şemsiyesi altında sürdürmeye başladıkları bir dönemdir.** Sınıf mücadelesinin nelere kadir olduğunu anlatması açısından, sonuçları ve kalıntıları halâ günümüze kadar devam eden son derece ilginç bir süreçtir bu. Ama dedik ya, önce biz biraz İran'a bakalım ve o dönemde orada nelerin olup bittiğini anlamaya çalışalım.

“Şeyh Safiüddin İshak'ın (Ölm.1334) Erdebil'de kurmuş olduğu Safevi tarikatının tarihi bu çalışmanın çerçevesi içine girmemektedir. Biz yalnızca onun torunları olan Cüneyd, Haydar ve Şah İsmail tarafından öğretilen inanışlar ve bunların türkmen boyları üzerindeki etkileri ile ilgileneceğiz: Çünkü onlar (Safeviler) göz kamaştırıcı yükselişlerini, yenilgi ve zaferlerini Pers birliğinin yeniden kurulduğu ve İmami Şiiliğin resmi din olarak kabul edildiği son noktaya kadar bu boylarla (türkmenlerle) gerçekleştirdiler¹⁴..

Herşey Tebriz Emiri Karakoyunlu Cahan Şah'ın buyruğu ile Erdebil'den çıkarılmış bulunan Şeyh Cüneyd Safevi (1447-1460) döneminde başladı..Cüneyd'in en büyük başarısı ise, şüphesiz, Orta Asya kökenli türkmenlerin yarı şaman-sufi inançlarını son derece akıllı bir şekilde kendi hanedan politikasıyla bütünleştirebilmesi olmuştur. Muhtemelen şöyle düşünüyordu o: O dönemde bölgedeki en önemli güç Osmanlıydı. Ve o da kendini sünni-İslam olarak tanımlıyordu. Madem ki İslam olmaktan başka bir alternatifte yoktu o zaman ortada, bu durumda, Osmanlıya karşı durabilmek için, kaçınılmaz olarak, İslamın içindeki muhalefetle-ideolojik anlamda- bütünleşmek gerekiyordu. Bu bir. İkincisi de tabi, bölgedeki insanların ruh hali, inançları- kültürel durumlarıydı. Osmanlıdan nefret eden, onun kendilerine ihanet ettiğini düşünen insanlar Orta Asya kökenli yarı şaman-sufi bir inanç dünyasına sahiptiler. Ne yaptı Cüneyt bu durumda. Aldı İslamın içindeki muhalefet ideolojisini, bunu şaman-sufi inançlarla harmanladı, ortaya son derece militan-savaşçı muhalif bir ideoloji çıkardı:

$$\begin{array}{l} \text{Şamanizm+} \\ \text{Tasavuf} \end{array} + \begin{array}{l} \text{İslamın içindeki} \\ \text{muhalefet ideolojisi} \\ \text{+ Ali, Hasan-Hüseyin} \\ \text{tarafarlığı} \end{array} = \begin{array}{l} \text{Orijinal bir ideolojik} \\ \text{çerçeve olarak Şiilik} \end{array}$$

“Safevilerin ulaştıkları başarı; Tanrının insanda tecelli ettiği ve yeniden bedenleşmeler esaslı inançları ile, henüz başlangıç düzeyinde bir uç-şii tasavvuf görüşünden esinlenen ve ondan hız alan, fakat halâ şaman kültürüne bağlı bulunan, türkmen boylarının savaşçı ve asker güçlerinde aranmalıdır.. Bu ideolojik ayrılığı katılımlarıyla oluşturan boylar, Doğu Anadolu'dan, Azerbaycan'dan, Kuzey Suriye'den geliyorlardı ve bunlar Ustacalu, Şamlu, Rumlu, Tekelu, Zülkadirli, Afşar, anayurtları Karabağ olan Kacar, Varsak, Karacadağ sifileri gibi, adları çok geçen boylar idiler” (a.g.e)

Tasavvufa ve hatta şamanizme göre, Tanrının insanda nasıl tecelli ettiğini görmüştük. “Yeniden bedenleşme” olayı da aslında tasavvufun bu “ölmeden evvel ölerek” ölümsüzlüğe

¹⁴ Irene Melikoff, a.g.e

kavuşmak anlayışına dayanıyor. İnsan, nefsini bilerek Rabbini bildiği an, artık, kendi varlığının, gerçekte, bir sistem olarak kendi içindeki sıfır noktasında gerçekleşerek temsil edildiğini, onun görünüşteki temsilcisi nefsin ise, çevreyle etkileşme süreci içinde oluşan izafi bir oluşum olduğunu kavriyordu. Ki bu durumda da o, “kendi varlığında yok olmuş”-yani, kendi içindeki sıfır haliyle, Tanrıyla-bütünleşmiş ve böylece ölümsüzleşmiş oluyordu. İşte **Cüneyd ideolojisi, alıyor bu tasavvufi özü-inancı ve diyor ki, nefsini bilen kendi varlığında yok olan, Rabbini, yani Aliyi bilmiş-Ali olmuş olur. Müthiş bir zekâ değil mi..İslamsa İslamdı, şamanizmse şamanizmdi, tasavvufsa tasavvuftu, hepsi vardı içinde ve de tam bir muhalefet ideolojisi olarak bir sentez halinde bütünleşiyordu bunlar. Osmanlıdan zokayı yemiş atalarımızın gözünde artık Sünni Osmanlı sınıflılığı, Şii Savefiler de sınıfsızlığı temsil ediyorlardı. Ya Allah, Ali diyerek Şaha kalktılar bu inançla!..**

“Erdebil’den sürüldükten sonra, Seyyid olduğunu, yani, Ali’nin soyundan geldiğini ileri süren Cüneyd, önce Konya’ya, sonra da görüşlerinin istenmez ilan edileceği Kilikya’ya gitti. Bir süre Antakya’ya yerleşti. Orada Hurufi çevrelerle ilişki kurdu ve bu kendisine yeni bir sürgüne mal oldu. Sonra Trabzon’a, daha sonra da Diyarbakır’a gitti. Trabzonlu Komenler’le evlilik yakınlığı bulunan Akkoyunlu Uzun Hasan tarafından kabul edildi. Uzun Hasan’ın kız kardeşi Hatice Begüm’le evlendi ve Diyarbakır’da sakin bir üç yıl geçirdi. Sonunda Erdebil’e dönmek istedi, fakat önce Dağıstanlı hristiyanlara karşı yağma akınlarına girmeye karar verdi; çünkü Cihad kadar talana da susamış türkmen taraftarlarının Gaza isteklerini karşılama gerekiyordu. Halilullah Şirvanşah, onun, topraklarından geçmesini önlemeye çalıştı. Nihayet, Cüneyd 1460 da Şirvanşah’a karşı bir savaşta öldürüldü..

“Onun olağanüstü yaratıldığını düşünen taraftarları ilk önce öldüğüne inanmak istemediler. Fakat sonra, 1460 da, bu sefer de onun Hatice Begüm’den doğmuş bulunan ve kendisinde Tanrının tecellisini gördükleri oğlu Haydar’a bağlandılar”.. “Şeyh Haydar’ın kısa hükümdarlığı zamanındadır ki, kızılbaşların dini-siyasi çizgileri daha da belirgin bir hal almış, hareket kısa zamanda, göçer ve savaşçı türkmenlerin katkısıyla, bir dini tarikat, inançları için savaşan bir Gaziler hareketi haline dönüşmüştür. Haydar taraftarları giydikleri kırmızı serpuş dolayısıyla Kızılbaş adı ile anıldılar. On iki dilimli bu kırmızı serpuşa Tac-ı haydari denmekte idi. Kızılbaş hareketin başlatışı böyle oldu. Müridleri Haydar’ın tanrı olduğunu söylüyorlar ve niyaz için ona secde ediyorlardı”..

“Haydar’ın taraftar sayısı hızla artmaktaydı. Bunların içinde, Anadolu’dan gelen hoşnutsuzlar çoğunluktaydılar. Aralarında atsız pusatsız yoksullar çok sayıda idiler. Haydar, 1486 da Dağıstan’a karşı yağma seferine kalkıştığında yanında binitsiz, pusatsız ve giyimsiz on bin nefer vardı. Bununla birlikte yağma başarılı oldu ve zengin bir ganimetle dönüldü...1488 de Şeyh Haydar üçüncü Kafkas seferine çıktı; bu arada babasının ölümünün öcünü de almak istiyordu. Ama, başaramadı ve öldürüldü.. Safeviler Erdebil’den atıldılar. Haydar’ın üç oğlu ve anneleri Alem Şah Fars eyaletinde İstahr kalesine kapatıldılar. Orada dört buçuk yıl kaldılar ve ancak Ya’kub’un ölümünden sonra kurtuldular..

“Haydar’ın Alem Şah’tan olma üç oğlunun en genci İsmail 1487 de doğmuştu. Bunlar Gilan’da Lahican prensinin yanına sığındılar. İsmail burada altı yıldan fazla kaldı ve hiç şüphesiz çok özen gösterilen şii bir eğitimle yetiştirildi, büyük bir kültür adamı, çağının tasavvuf ve edebiyatını çok iyi anlamış mükemmel bir şairdi. Büyük zekası, sağlam kişiliği, incelmış kültürüne rağmen, onu şan ve şerefe götüren türkmen boylarının şamanı çevrelerine yabancı düşmeyen yaban bir temeli hep korumuştur. **İslam kültürü çerçevesindeki dindarlığı Anadolu’da bugün bile halâ yok olmamış bulunan Orta Asya’lı inanışların-şamanizmin ilkel din uygulamalarının bir bileşimi idi. Öyle ki, kızılbaşlıkta, şamanla derviş birbirine karışmıştır. Şah İsmail’in din kavrayışında yeniden bedenleşme ve bedenleşmenin çok sayıda olduğu inanışı yer almaktadır. Kendisi de Tanrı’nın Zat’ının, dolayısıyla Ali’nin sürekli bedenleşmelerinden biri oluyordu; şiirlerinde de belirttiği gibi o, Ali’nin sırrı idi. Dinsel uygulamalarında eski**

Türk dünyasının geleneklerine bağlı kalarak dua etmek için göğe daha yakın olma amacıyla dağlara çıkmaktaydı. Kendinden öteye geçmek istiyor, kendinden geçme durumuna girmek için yardımcı uyarıcılardan yararlanıyordu..Abdalları ile birlikte Hırkadağı'na çıkan Hacı Bektaş'ın orada ardıc tütsüleyerek kendinden geçtiğini görmüştük. Şah İsmail de bu uygulamalara bağlı kalmaktadır. Onun-Şahın şölenleri bile Türk-Moğol toy'larını andırıyordu. Şölenlerde müzik ve oyunlara da yer veriliyor, genç şah kendinden geçinceye dek içkiler içiliyordu...

“1499 un Ağustos-Eylül aylarında İsmail Erdebil'e gitmek üzere Lahican'dan ayrılmaya karar verdi. Maiyetindekilerle birlikte kışı Hazar denizi kıyısında Astara yakınındaki Ercuvan'da geçirdiler. Oradan Anadolu ve Azerbaycan'daki taraftarlarına haberler gönderdiler. İlkbaharda önde gelen yedi kızılbaş boy Erzincan'da birleştiler..Genç adamın ilk kaygısı Şirvanşah tarafından öldürülen babasının öcünü almaktı. Bu sebeple askerlerini Şirvan'a yöneltti. 12 Mart 1501 de Şirvanşah Ferruh Yesar savaşta öldürüldü ve cesedi yakıldı. Akkoyunlu Alvand'ı Nahçıvan yakınında Şurur'da bozguna uğratarak 1501 de Tebriz'e zaferle girdi. Şahlık tacını giydi ve hutbede Oniki İmam'ın adlarını okutarak İmami Şiiliği devlet dini olarak kurumlaştırdı. O sırada onbeş yaşındaydı. Bu, Safeviliğin doruk noktası oldu¹⁵.

“Şeyh Haydar döneminde ortaya çıkmış bulunan “Kızılbaş” deyimini Farsçada kaybolduktan epey sonra Anadolu'da yaşama geçti. Deyim, Oniki İmam'a bağlı olmakla birlikte, Tanrı'nın insan bedeninde zuhuru anlamını içeren tecelli, ve biçimlerde sayısız çoğalış anlamında tenasuh, bazan daha gerilere de giderek Allah'ın bir mazhar'ı, zuhur edişi olan, Ali'nin yeniden bedenleştiği Safevi hükümdar Şah İsmail'e tam bir kulluk inancı ile, bir uç şiiiliğinin bütün özelliklerini gösteren bir inanç biçimini anlatmaktaydı.. Kızılbaşlığın yayılışı yalnız türkmen boyları değil, lonca çevreleri ile halk tarikatlarını, yoksul ve gezgin halk dervişleri olan Abdalları, ve kâfirlere karşı Cihad'da bir ganimet fırsatı gören Gazi'leri de kapsıyordu. **Ahilerin, Gazilerin ve Abdalların Kızılbaşların davasına katılmaları Hatai'nin mısralarıyla da dile getirilmiş bulunmaktadır: 'Şahun evladına ıkrâr idenler /Ahiler, Gaziler, Abdallar oldu'..Daha önce Cüneyd'i ve Haydar'ı da ululamış bulunan türkmenler, bu çizgi üstü kişilikle donanmış genç şahı da tanrılaştırmakta hiç zorluk çekmediler...**”(a.g.e)

Orta Asya'dan gelerek Azarbeycan'dan İran'a ve Anadalu'ya kadar yayılan bölgede yerleşmeye-tutunmaya çalışan türkmenler-Horasan erleri, İran'da Şah İsmail'i destekleyerek onun tahta geçmesini sağlarken, Anadolu'da da kendilerine ihanet eden Osmanlıya karşı mücadele-isyan halindeydiler. Onların Şah'ı canı gönülden desteklemelerinin en önemli nedeni de buydu zaten. Denize düşmüşlerdi bir kere, Osmanlı ihanet etmişti onlara, kimin-ne olduğunu ayırdedecek halleri yoktu artık, ve düşmanımın düşmanı dostumdur diyerek önlerine çıkana kurtarıcı diye sarıldılar.

“Şah Kulu, Teke'nin Kızıkaya veya Yalunlu köyünden Hasan Halife'nin oğlu idi. Son derece etkileyici, faal, cesur bir kişi olan Şah Kulu İsmail'in Safevi Devleti'ni kurup zaferden zafere koşmasından ve bilhassa idarenin (Osmanlının) son derece zayıf bir hale gelmesinden ve devlet adamlarının adil olmayan hareketlerinden duyulan hoşnutsuzluklardan cesaret alarak harekete geçti. Ordusunda, önemli bir kusurları olmadığı halde dirlikleri ellerinden alınmış pek çok sipahi de vardı, ki Şah Tahmasb devrindeki meşhur Ulema Han da bu sipahilerden biri idi. Taraftarlarının geri kalan kısmının Teke dağlarının yoksul köylülerinden oluştuğu anlaşılıyor. Bunlar Şah Kulu'na “baba” demektedirler. Şah Kulu Osmanlı kuvvetlerini üstüste yenilgiye uğrattı. Bu başarıları adamlarının gittikçe çoğalmasına sebep oldu. Hele onun Anadolu Beğlerbeği Karagöz

¹⁵ Ne kadar ilginç deği mi: Osmanlı sünni olmasaydı İran şii olur muydu acaba? Peki Osmanlı neden sünni oldu? Selçukluların mirasının üzerine oturdu da ondan mı diyorsunuz..Demek istediğim şu ki, tarihi yapan olaylar hep karşılıklı etkileşme içinde birbirini yaratarak oluşmuştur..Hiçbir şey mutlak değildir yani. Antika tarihin bütün bu altüstlüklerinin içinde belirleyici olan ise, daima, ilkel komünal toplumdaki sınıflı topluma geçiş diyalektikidir...

Paşayı da yenip öldürmesi taraftarlarının sayısını iyice arttırmış ve ününü her tarafa yaymıştı. Anadolu'nun 'bir avuç ayağı çarıklı Türkleri' denilerek küçümsenen Şah Kulu ve taraftarları kazandıkları başarılarından sonra çekildikleri Teke'de Veziri Azam Hadım Ali Paşa tarafından üstün kuvvetler ile sarıldıkları halde çemberi yardılar. Karaman iline giderlerken karşılarına çıkan bu eyaletin beğlerbeğisi Haydar Paşa'yı da yendikten sonra İran'a doğru yola çıktılar. Vezir-i Azam Şah Kulu'na Kayseri-Sivas arasındaki Çubuk ovasında yetişti ise de, yapılan savaşta Ali Paşa öldürüldü ve ordusu bozguna uğratıldı (1511). Bu arada, savaşta ağır bir şekilde yaralanan Şah Kulu da çok geçmeden öldü. Ancak daha önceden vezir tayin etmiş olduğu en yakın adamlarından bir Tekelileri salimen İran'a götürdü...Bunların sayısı 15000 civarındaydı. Kuvvetle tahmin etmek mümkündür ki, Şah Kulu'nun asıl gayesi Şah İsmail adına bir isyan çıkarmak veya İran'a gitmek falan değildi. Onun amacının Osmanlı hakimiyetine son vermek olduğu anlaşılıyor.. Şah Kulu başarıları ile o kadar etkili olmuştur ki, Beyazıt'ın Karaman Valisi olan oğlu Şahin Şah bile bir ara Kızılbaş olmuştur..Şah Kulu isyanını, Selçuklular devrinde (1240) ortaya çıkan Babai İsyaniyla kıyaslayabiliriz"¹⁶..

Sonrası malum. Yavuz Sultan Selim bu işi kökünden bitirmek için Şah İsmail'e karşı bir sefer düzenlemeye karar verir. Daha önce de Anadolu'da bir "temizlik" hareketına girişir ve "kırk bin civarında" (muhtemelen daha fazla) kızılbaşın katledildiği bu "temizlikten" sonra Şah İsmailin ordusuyla Çaldıran'da karşılaşır. Osmanlı'nın galibiyetiyle biten bu savaştan bir süre sonra da zaten Safevi Devleti yıkılır..

Yavuz'a kalsa aslında o, Çaldıran'la yetinmeyip, bütünüyle İran'ın içlerine kadar girmeyi de düşünmektedir, ama yeniçeriler-Bektaşiler- huzursuzdur, bu nedenle Yavuz işi orada bırakıp geri dönmeye karar verir. Ama o da, sefer dönüşünde, (1551 de yeniden açılana kadar) Bektaşî tekkesini kapatacaktır. Bu arada resmi belgelerde "Bektaşî sözcüğü Rafîzi (batini, dinden ayrılmış) sözcüğü ile anlamdaş olmuştur" artık. Ama herşeye rağmen Yeniçeriliğin ortadan kaldırıldığı tarihe (1826) kadar varlığını sürdürür tekke.

BEKTAŞİ-KIZILBAŞ-ALEVİ

Önce İrene Melikoff'u dinleyelim: "Başlangıçtan beri cemaat-dışı ve dinler karışımı bir inancı benimsemiş boy ve köy zümrelerine tarihçe uygun görülen Kızılbaş adını kullanmayı yeğlenebilir buluyoruz. Kızılbaş adı, Şeyh Haydar (1460-1488) zamanında, onun, büyük bölümünü Azerbaycan ve Doğu Anadolu'lu türkmen boylarının oluşturduğu taraftarlarını adlandırmak üzere kullanıldı. Ve onun kısa yaşamı sırasındadır ki, Safevi tarikatı dini-siyasi bir güce; taraftarları-Kızılbaşlar- da düzenli Gazilere dönüştüler. Bunlar ayrıca kırmızı serpuşları, Tac-ı Haydari adı verilen oniki dilimli kızıl börekleri dolayısıyla da Kızılbaşlar diye anıldılar. Bu döğüşken ve sarsılmaz inançlı kıt'alar başlarında bulunan Haydar'ın (babası Cüneyd için de olduğu gibi) Tanrı olduğunu düşünüyorlardı. Öyle ki, bu gözü kapalı inanç"¹⁷..

onları, Kibleye yönelir gibi Haydar'a doğru yönelmeye ve ibadet edercesine onun önünde secdeye kapanmaya kadar götürmekteydi..

Sonra, "Kızılbaş adlandırması Osmanlı belgelerinde 'zındık' (rafîzi-sapmış) anlamında kullanılmaya başlandı. Bu nedenle günümüz Türkiyesinde Kızılbaş kavramı yerine daha çok Alevi deyiimi kullanılıyor..Ama, Kızılbaşların-Alevilerin-inançları temelde Bektaşilerinki ile

¹⁶ Safevi Devleti-forum.net/archive..

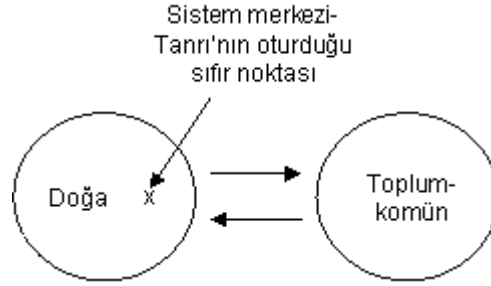
¹⁷ İbadet nedir, daha doğrusu ibadetin özü-diyalektiği nedir? Sistem merkezindeki sıfır noktasında gerçekleşen bir toplumu düşününüz. Bu durumda ibadet, sistemin elementi olan insanların merkezde gerçekleşen sıfır halinin varlığında-Hak'kın varlığında- kendi nefisleriyle yok olma-trans haline gelerek kendi varlıklarıyla yok olup, onun-Hak'kın varlığıyla bütünleşmeleri ritüelidir. Şaman törenlerini, Sema'yı-Cem'i düşününüz, ya da camide kılınan namazı düşününüz, bütün bunların özü hep aynıdır: kendi varlığında yok olarak onunla-sıfırla-Hakla-bütünleşebilmek. Tasavvuf erenleri-büyük tasavvuf bilginleri bu türden ritüelleri yetersiz buluyorlardı, çünkü onlara göre belirli zamanlarda belirli şekillerde değil, her an ibadet halinde olmak gerekirdi; insan her an-kendi varlığında yoktu; varolan gerçek merkezdeki o sıfır haliydi-Hak idi.

aynıdır. Her iki inanç grubu da Hacı Bektaş'a bağlıdırlar. Ancak Bektaşilik eğitimli çevreler ve aydın bir seçkin tabaka ile kurumlaşmış bir tarikata dönüştüğü halde, köyler ve boylarla her yana dağılan Kızılbaşlar, az ya da çok kontrol dışı zümreler olarak kaldılar".(a.g.e)

Bütün bunlar tamam, ama olayı sınıf mücadelesi özünden soyutlayarak ele almaya çalıştığımız zaman hep bir taraf eksik kalıyor. Şöyle düşünelim: Bu insanlar Orta Asya'dan Anadolu'ya doğru akın akın geliyorlar mı..Ve de, yarı şaman-tasavvufi bir inanç temeli var bu insanların. Ki bu da onların maddi yaşam koşullarına tamamen uygun bir bilinç-bilgi- temeli. Zaten öyle havadan paraşütle inmiyor bu inançlar-bilgiler. Bunlar hep yaşamı devam ettirme mücadelesi içinde, maddi yaşam koşullarının bilince yansımaları olarak ortaya çıkıyorlar. Nitekim de eğer bu yarı şaman-tasavvufi bilgi-inanç temeli olmasa bu insanlar Anadolu'da ayakta kalamazlardı. Onlara bir kurtarıcı-tarihsel devrimci bir güç-misyonunu veren onların bu bilgi-inanç temelleri olmuştur. Bir Selçukluyu da Osmanlıyı da hem kuran, hem de ayakta tutan zemin budur. **Ve bu insanlar başlangıçta, başlarında eski aşiret-komün şefleriyle-dini liderleriyle (şaman, dede, baba, şeyh,derviş, ermiş..) birlikte geliyorlar Anadolu'ya. Yani o zaman ne Bektaşî var ortada ne Kızılbaş, ne de Alevî. Gerçi eski şaman inançlarından dolayı bazılarının başlarında halâ bir kırmızı başlıkları var ama bundan dolayı Kızılbaş falan denmiyor o zaman onlara. Bütün mesele-ayrışma- daha sonra fetih ve devletleşme süreciyle birlikte ortaya çıkıyor. Başlangıçta İlbler-Gaziler-Dervişler-Alp Erenler var ve bunlar göçün öncüleri-misyonerler bir anlamda-arkadan gelecek olanlara yer açıyorlar. Ve de bu süreç içinde devletleşme olayı yaşanıyor. Buna mecburlar bir yerde. Varolabilmek için bir tarihsel devrim gücü olarak ortaya çıkmak-fethetmek ve devletleşmek onların kaderi yani. Böyle kuruluyor Osmanlı da. Bektaşilik bu süreç içinde ortaya çıkıyor. Yeni kurulan ordu-Yeniçeriler-örf ve adetlerimizi öğretilen diye bir tekke haline getirilen Bektaşiliğe teslim ediliyor. Ama diğer yandan da Selçuklunun mirası üzerine kuruluyor Osmanlı. Moğollar Selçukluyu silip süpürdükten sonra Osmanlı onun yıkıntıları üzerine oturuyor. Bu yüzden de onun-Selçuklunun- devlet geleneğini alarak, kurum ve kurallarını oluşturmada bu bilgi temelinden yararlanıyor Osmanlı. Nedir o bilgi temeli peki: Sünnî İslamîlik. **Ama Osmanlının sünnî İslamîliği benimsemesinin nedeni sadece bu da değil. Kitle temeli yarı şaman-yarı tasavvufi inanç düzeyinde olan bir güç Osmanlı. Devletleşmeyle birlikte bir Devlet Sınıfı ortaya çıkarken, bu ayrışmayı-sınıflaşmayı legalize edebilmek için o sıra tutupta örneğin bir Şiîliği benimseyemezdi Osmanlı. Çünkü şiîlik bir yerde bir muhalefet ideolojisidir. Şah İsmail şiîliği kendisine ideolojik bir temel, bir devlet dini yaptı çünkü onun önünde bir Osmanlı vardı. Onun devletleşmesi bir yerde Osmanlıya karşı bir nüfuz mücadelesi-bir muhalefet stratejisiydi de. Ama Osmanlı için böyle değildi. Önü açıktı onun. İşte bu yüzden Osmanlı sünnî İslam oldu. O anki çıkarlarına en uygun olan bilgi temeli buydu onun.****

Ne diyordu o Orta Asya kökenli, yarı şaman, yarı tasavvufi bilgi temelinde sahip sahip Gaziler-İlbler-Erenler: Toplum (toplum derken onların anladığı eski komündü tabi) bir sistemdir. Sistemin merkezinde ise "Tengri"-Tanrı oturur, komün şefi, ya da komünün dini lideri-şaman,Kam, Dede, Baba- bunlar hep sadece Tanrı adına toplumu temsil ederler, yönetirler-yol gösterirler. Bütün mülk-varolan herşey-ona-Tanrıya aittir. Çünkü toplum (komün)-doğa sisteminin merkezini temsil eden Tanrı, sistemin bütününün de tek temsilcisidir. Herşey odur, herşey onun varlığının bir parçasıdır¹⁸.

¹⁸ Aşağıdaki şekli-sistem gerçekliğini (örneğin şekilde sistem merkezini temsil eden sıfır noktasını neden sistemin dominant unsuru olan "doğa" nın içinde bir yerde gösterdiğimizizi) daha iyi anlayabilmek için bu sitede yer alan 4. Çalışmaya dönmeniz gerekecektir..

Osmanlı ne diyordu peki: Doğrudur, bütün mal-mülk herşey sistem merkezinde oturan o Tanrıya aittir. Tanrı adına da mülke tasarruf yetkisi-onu temsil ettiği için- Sultanındır! Aslında, sadece sünni Osmanlının değil, şii Safevilerin dediği de aynıydı! **Ve görünüşe bakıldığı zaman da bütün bunların İblerin-Gazilerin-tasavvuf erenlerinin söyledikleriyle-inançlarıyla arasında pek bir fark yokmuş gibi görünüyordu! Öyle görünüyordu, çünkü sınıflı toplum kendi maddesini sınıfsız toplum inanç çerçevesinin içine doldurmuştu. Minareyi çuvala sığdırmak lâfı buradan kalmış olsa gerek!** Halbuki, iki inanç sistemi-dünya görüşü arasında bir Sultanla bir komün şefi arasındaki kadar fark vardı! Osmanlı kendisini, Tanrıya ait olan mülkün temsilcisi Sultan olarak görüyordu da İran Şahı ondan farklı mıydı sanki! O da bir Tanrı-Sultandı sonunda! Biri Yezid, diğeri ise Ali-Hasan-Hüseyin rollerini oynuyorlardı o kadar. Biri siyasi İslamın içindeki iktidar, diğeri ise muhalefetti. Horasan erenleri Bektaşilere-Alevilere ise, hangi tarafta olurlarsa olsunlar sonunda bir şekilde isyan etmek kalıyordu. Tarih böyle yazıldı o dönemde..nice yiğitler bu şekilde, ne şehit ne de gazi olduklarını bilemeden arada yok olup gittiler..**geriye sadece o gelenek kaldı..**

Adına Türklerin Anadoluya göçü ve Osmanlı Devletinin oluşumu-tarihsel olarak gelişimi denilen sürecin birinci perdesi konumuz açısından burada kapanıyor!. Çünkü bundan sonra 1826 da Yeniçerilik ortadan kaldırılarak Bektaşilik yasaklanana kadar pek öyle dişe dokunacak farklı birşey olmaz! Süreç, isyanlarla dolu olarak belirli bir tempoda akar gider. Tabi hep geleneğe uygun olarak; bir yanda bir Devlet vardır hep ortada, diğeri yanda da Bektaşilik-Alevilik ve de isyanlar..

NEDİR O GELENEK..BATILILAŞMA SÜRECİ VE BEKTAŞİLER..

Bektaşiler-Aleviler için o gelenek, şartlar ne olursa olsun, Devletin bulunduğu tarafın karşısında olmaktır! Aslında hiçbir zaman Bektaşiler-Aleviler istememiştir bu daima "karşı tarafta" olma durumunu! Tarihsel gelişme sürecinin cilvesidir bütün bunlar..Görünüşten bakınca evet, insanlar kendi kaderlerini-tarihlerini kendileri yapıyorlardı, ama gerçekte onlar bunu ancak verili koşullar içinde, önlerine çıkan hayatı yaşarlarken yapabiliyorlar-dı..Bektaşilerin-Alevilerin yaptığı da daha farklı olmadı. Ve hayat hep böyle, Devletin gölgesi altında akıp gitti..

Filmin birinci perdesinin burada sona erdiğini söyledik, çünkü, yaşamı devam ettirme mücadelesi, o istese de istemese de, Osmanlı gemisinin dümenini Batılılaşma yönüne doğru çeviriyordu artık. Zaten, Devlet kurulurken onu ayakta tutmanın bir aracı olarak ortaya çıkan Yeniçerilere de ihtiyaç kalmamıştı bu yüzden. Ve de, bir gün, içine girilen bu yeni süreçte Devletin bekaası öyle gerektirdiği için binlerce Yeniçeri bir gecede kılıçtan geçiriliverir. Tabi bununla birlikte Bektaşî tekkesi de kapatılır¹⁹.

Evet, gün gelmiş, devran dönmüş, "deniz bitmiştir"! Ve kendi kendini yiyip bitirmiştir Osmanlı! Ama ortada eskiden olduğu gibi bir uç beyliği de yoktur artık "tarihsel devrim" yaparak "Devleti kurtaracak"! Hem sonra, o defter kapanmıştır artık! Elin oğlu, atı alıp Üsküdar'ı geçmiştir! Avrupa, sanayi devrimini yaşamaktadır. Askerlik sanatı kökünden değişmiştir.

¹⁹ Bilişsel Tarih ve Toplum Bilimlerinin Esasları, www.aktolga.de 5.Çalışma

Osmanlının elindeki silahlar tarihin çöp sepetine atılmıştır çoktan. Artık öyle at sırtında, elinde kılıç, “ya Allah” diyerek fütuhatlar yapma devri bitmiştir!

Osmanlının işgali altındaki topraklarda kapitalizm gelişmekte, buralarda milliyetçi akımlar güçlenmektedir. Kendine güvenen herkes bu sistemden ayrılıp, bağımsızlığını kazanmak istemektedir. Avrupanın gelişmiş ülkeleri de bunları desteklemektedir. Ne yapacaktır Osmanlı? Devleti nasıl koruyacak ve “kurtaracaktır”?

“Osmanlı İmparatorluğu’nun muhtelif müesseselerini birbirine kenetleyen ve onları ayakta tutan harç, gaza ideolojisi, devletin sınırlarını mümkün olduğu kadar genişletme çabasıydı. Bu itibarla, İmparatorluk’ta iktisadi faaliyet konusunda hakim zihniyet “verimi arttırmaya” (üretim) değil, kılıcının hakkıyla yeni gelir kaynakları elde etmeye yönelmişti. Bundan dolayıdır ki, Osmanlılar için harpte mağlup olmak ve toprak kaybetmek bir gelir azalması manasına geliyordu. Diğer taraftan, Renaissance’dan sonra Avrupa’da askeri güç yeni şekiller almıştı. Bu yeni beliren disiplinli piyade ve topçu birliklerine karşı koymak için gene aynı tipte askeri birliklere ihtiyaç vardı. Askerlerin Batı yöntemleriyle yetiştirilmesi, daimi olarak talim ettirilmesi ve kendilerine maaş verilmesi için de yeni gelir kaynakları bulmak icabediyordu. Başka bir ifade ile, bir taraftan devletin gelirleri azalırken, diğer taraftan da giderleri çoğalıyordu. Devletin bu zor durum karşısında aradığı hal çareleri ise mahduttu ve üç ana eksen etrafında toplanıyordu: Osmanlı İmparatorluğu’nda bir zamanlar iyi işleyen ve asker temini ile yakından ilgili olan toprak sistemini eski haline getirmek, para basmak veya vergi yükünü arttırmak”²⁰.

Bunlardan birincisi, fütuhat devam ettiği sürece mümkündü. Nitekim de, Fatihle birlikte diriltilen Tımar sistemi Kanuni devrine kadar başarıyla yürütülmüştü. Ama fütuhat bitince Tımar da bitti ve geriye iki çözüm kaldı. Para basmak, ya da vergileri arttırmak.. Bunların ikisi de yapıldı. İltizam sistemiyle halkı soyup soğana çeviren devlet, bir yandan da boyuna para basıyordu. Enflasyon bir çığ gibi büyüyor, hayat yaşanmaz hale geliyordu. **Ve bütün bunlar devleti yeniden örgütleyebilmek, “çağdaşlaştırarak”, “batılılaştırarak” “kurtarmak” sürecine paralel olarak yapılıyordu. Evet, devleti kurtarmanın yolu bulunmuştu: “Batılılaşmak”! Yani Batı gibi olmak. O zaman, onlar nasıl geliştirse Osmanlı da öyle gelişecek, “kurtulacaktı”! Halk da varsın biraz sıkıntı çeksindi! Zaten halkı düşünen mi vardı ki! Bunun için Batı’ya öğrenciler gönderildi, Batı’dan askeri eğitimler getirildi. Kısacası, “Batılılaşmak”, yani Batı gibi olmak için elden ne geliyorsa yapıldı.**

Tabi bütün bunlar “devleti kurtarmak uğruna” halkı feda ederek, halka rağmen yapıldığı için, halk bu sürece karşı oldu. Halkın bu “karşıtlığı” aslında kapitalistleşmeye, gelişmeye, ilerlemeye karşı olmak anlamına gelmiyordu tabi. Onlar mültezimlerin eline terkedilmeye, devlet zoruyla köleleştirilmeye karşıydılar. Ama Batıcılar bunu böyle anlamadılar. Ve halk onların gözünde sanki “çağdaş medeniyet seviyesine ulaşmaya” karşı, şeriat yanlısı gerici bir güçmüş gibi görünmeye başladı! Bu halâ, Osmanlı Batıcılarının Cumhuriyet dönemindeki devamı olan “asker-sivil aydın güçlerin” gözünde de böyle değil midir! “Halk cahildir”, “göbeğini kaşıyan adamdır”, “gericidir” onların gözünde. Onlarsa “ilerici, çağdaş”!..

BATILILAŞMAK SÜRECİ BİR TARİHSEL DEVRİM SÜRECİDİR

“Batılılaşma” olayını Bilişsel Tarih ve Toplum Bilimleri açısından ele alırsak; “Batılılaşmak”, Osmanlının çevreyle etkileşme, yaşamı devam ettirme mücadelesinde, istenilen sonuçları elde edebilmek için bilgiyi işleme kullandığı mevcut toplumsal bilgi sistemini yeniden düzenlemesidir. Yani çevreye-çağa uyum çabasıdır. Kendi varlığını-nefsini- başka türlü üretemeyeceğini anlayan Devletin, yaşam kavgasında, kendini kurtarma

²⁰ Şerif Mardin. (1999). “Din ve İdeoloji.” İletişim Yayınları, İstanbul. Şerif Mardin. (1997). “Türkiye’de Toplum ve Siyaset.”, İletişim Yayınları, İstanbul.

operasyonudur. Daha başka bir deyişle de, Batı medeniyetiyle Osmanlı arasındaki etkileşme sürecinde, Osmanlı'nın Batı yaşam tarzıyla birlikte, Batı medeniyetine ilişkin kurum ve kuralları "benimsemesidir". Bu "benimseme", Osmanlı'nın, üzerine giydiği İslamcı elbiseyi çıkararak, bunun yerine "Batıcılık" adı verilen yeni bir elbiseyi giymesi şeklinde olur! Bütün bunlar ne demek, konuyu açalım:

Önce şu gerçeğin altını bir kere daha çizelim: Osmanlı ve Türkiye tarihinde Batılılaşma olayı bir tarihsel devrim olayıdır. Bu devrimin en üst tepe noktası ise Cumhuriyetin kuruluşudur. Osmanlı devleti kurulurken neden İslâm Medeniyeti'ne sarıldıysa, neden bütün kurum ve kurallarıyla, yaşam tarzıyla İslâm Medeniyeti'ni benimsemek zorunda kaldıysa, bu kez de, gene aynı nedenlerden dolayı Devlet bir tür kabuk değiştirmekte, sırtındaki İslâmcı kabuğu çıkararak, onun yerine Batıcılık kabuğunu geçirmeye çalışmaktadır. Peki nedir bu, bir tür toplumsal DNA değişimi olayı mıdır? Bunun bir tür toplumsal mimarlık-mühendislik harikası olduğu ortada, ama olayın özü nedir?

Batı'da Türklerin ilkel, barbar oldukları, tarih boyunca hiçbir bilimsel buluşa-yeniliğe imza atmadıkları söylenerek Türkler küçük görülür! Hatta bu görüş, aşağılık duygusu, bizim "aydınlarımız" içinde de yaygındır. Ama sadece şu "Batılılaşma" olayı bile, dünya tarihinde başka eşi bulunmayan, Türklerin, bir sosyal mimarlık-mühendislik harikası olarak, Bilişsel Tarih ve Toplum Bilimlerine yaptığı en büyük katkıdır! Kimbilir, bu çalışma da belki bunun belgesi olur!..

Türklerin neden ve nasıl Müslüman olduklarını daha önce bütün ayrıntılarıyla inceledik²¹. Burada da gene aynı tarihsel devrim diyalektiği söz konusudur. Barbarlığın orta aşamasında göçebe-çoban bir kavim Türkler. Toplumsal sistemi birarada tutan ilişkilerse henüz daha Kan ilişkileri. Medeniyet ise farklı bir yaşam biçimidir. Onun bilgisi de, bu farklı yaşam tarzına ilişkin kurum ve kuralların toplamından oluşuyor. Yerleşik, sınıflı bir toplumu, çıkarları farklı bireylerden oluşan bir toplumu artık Kan Anayasasıyla birarada tutamazdınız; çıkarları farklılaşmış insanların birarada yaşayabilmeleri için yeni tipten kurum ve kuralların oluşması gerekiyordu, medeniyet budur; adına devlet düzeni dediğimiz düzendir bu . Ve bu düzen, tamamen, tarımsal faaliyette bulunan yerleşik-sınıflı bir toplumun üretim ilişkilerinin üst yapıda yansımalarıyla ortaya çıkar. Maddi gerçeklik insanların bilincini-bilgisini oluşturur. Bu da yeni yaşam tarzının bilgisi-bilinci olarak çeşitli biçimlerde ifade edilir.

Peki Türkler ne yapıyor? Önce bu dini (İslamı) "benimsiyorlar" (aynen Batılılaşma olayında olduğu gibi)! Gerisi gene daha sonra geliyor! Şöyle geliyor süreç :

Az önce dedik ki, din, medeni yaşam tarzının üst yapısıdır-bilgisidir-toplumsal DNA'ların üretim ilişkileriyle birlikte yeniden oluşmasıdır. Bunun temelinde de kendini yeniden üretme olayı vardır. Türklerse o dönemde yerleşik bir toplum değil, sınıflaşma henüz daha o kadar belirgin bir halde değil! Peki buna rağmen bu "benimseme" işi nasıl mı oluyor? Yerleşik-sınıflı bir toplumun DNA-bilgi sistemini alıp, kendi toplumsal DNA'larını bir tarafa atarak bunların yerine yeni DNA'ları mı koyuyor Türkler? Bu kadar basit-mekanik bir mühendislik işi midir toplumsal değişim? İşte meselenin can alıcı noktası burasıdır! **Türklerin Müslümanlığı kabul etmesi üretim süreci içinde oluşan yeni bir bilginin toplumsal bilgi haline gelmesi olayı değildir! Türkler İslamiyeti kabul ederken mevcut toplumsal DNA'larını, yani Kan bilgi sistemlerini bir yana atmıyorlar, bunlar gene yerinde duruyor. Onlar (Türkler) bu temeli değiştirmeden, onun içine adım adım yeni bilgi sistemine ilişkin unsurları da monte ederek, İslamdan aldıklarıyla-öğrendikleriyle kendi bilgi sistemlerinin içinde bir tür sentez yapıyorlar. İslamiyetin kabulünün bir tarihsel devrim olduğunu söylememizin altında yatan budur! Devrim, mevcut üretim ilişkileri sisteminin içinde üretici güçlerin gelişmesi sonucunda, yeni üretim ilişkileriyle yeni bir toplumun doğuşu, aşağıdan yukarıya doğru toplumun kendini yeniden üretmesi olayıdır. Burada işin özü üretimdir, üretirken kendini de üretme olayıdır devrim.**

²¹ Bak 5. Çalışma, www.aktolga.de

Tarihsel devrim ise yukardan aşağıya doğru yaşanan bambaşka bir sürece işaret eder. Dikkat ederseniz bu ilk “kabul” aşamasında Türk İslamı tamamen Tasavvufa dayanan bir İslamdır. Yani resmi İslamla, bir devlet düzeninin toplumsal DNA-bilgi sistemiyle falan hiçbir alâkası yoktur bunun. Alıyorlar İslâmı, kendi Kan bilgi sistemlerinin içine monte ediyorlar Türkler! Esas toplumsal DNA’ları değişmiyor yani, Kan anayasası duruyor yerinde, İslâm bunun içine monte ediliyor. Ortaya çıkan sonuca da Tasavvuf deniyor.. Bu nasıl bir devrimdir şimdi?.Klasik anlamda, yeni bir üretim ilişkisi temelinde yeni bir bilgi sistemi-toplum falan yoktur ortada²²! Ama, yukardan aşağıya doğru da olsa, yeni bilgilere sahip olarak bir yenilenme, kendini yeniden üretme söz konusudur. Normal koşullarda, yeni insan tipleri, yeni bir üretim biçimiyle birlikte yeni üretim ilişkileri içinde ortaya çıkarken, yukardan aşağıya yenilenme sürecinde, gelişme ve kendini yeniden üretme mekanizması mevcut çerçevenin içinde öğrenme süreciyle birlikte çalışmaya başlıyor. Önce etkileşme içinde öğreniyorsun, sonra da sahip olduğun bu bilgilere göre toplumsal yaşamı düzenliyorsun.

İslamla etkileşme içinde İslama ilişkin informasyonları alıp bunları kendi bilgi sistemleriyle değerlendirerek bir sentez üretiyor Türkler dedik. Bu sentez nedir? Bu sentez onların kendileri değil midir aslında? Elbette! Çünkü, etkileşme sonunda ortaya çıkan “Türkler” artık başlangıçtaki Türkler değildir. Türkler, etkileşerek öğreniyorlar, öğrendikleri bu bilgilere göre de kendilerini yeniden üretmeye başlıyorlar. Bu şekilde değişiyorlar. Nasıl mı?

Tekrar Osmanlı’ya, Osmanlı Türklerine dönüyoruz: İlk aşamada Osmanlı Türklerinin her biri birer Tasavvuf ehli. O ilk “ülkücü gaziler-ilbler”, dervişler nedir, o Ahi Evran’lar, Hacı Bektaş’lar nedir, Osmanlı’yı, Hristiyan’ından Şaman’ına kadar binbir çeşit insanı peşine takarak bir devlet olmaya doğru götüren o dönem Türk kimliğinin temelinde yatan dünya görüşü nedir? Osmanlı’da bütün o insanları kendine doğru çeken gücün kaynağı nedir? Tek kelimeyle Tasavvuftur. Türk-İslam sentezi denilen olayın özü budur. Türkler’i ve Osmanlı’yı bir tarihsel devrim gücü yapan bilgi temeli budur.

Sonra ne oluyor? Osmanlı fetihlere başlıyor. Ve kısa bir zamanda hallaç pamuğu gibi atıyor Anadolu’yu! Yeni topraklar, yeni halklar, insanlar derken, artık bir devlet haline gelmek gerekiyor. Başka çare kalmıyor çünkü. Yoksa nasıl yönetilecekti bu kadar çeşit insan. Ama onun, yeni sınıflı topluma, yaşam tarzına-toplum düzenine ilişkin bir bilgisi yoktu ki! Kan bilgisi artı Tasavvufu kurabileceği ise, en fazla genişletilmiş bir aşiretti, bir “Bozkır Devletiydi”! İşte Osmanlı tam bu aşamada resmi-sünni İslâm’la tanışıyor (yaşamı devam ettirme sanatı derler buna!) ve bütün kurum ve kurallarıyla, yaşam tarzıyla bir sınıflı toplum düzeni-bilgi sistemi- olan sünnü-İslâmı alıyor, “benimsiyor”!

Peki ne oluyor “benimseyince”? Ne demek bu “benimseme”? Fetihçi toplum gidiyor da onun yerine üreten, üretime dayanan yeni bir toplum mu geliyor hemen? Hayır! Ama medeniyet-medeni bilgi sistemi-, üretim esasına dayanan bir toplumun yaşam tarzı değil miydi? Medeni kurum ve kurallar, devlet örgütü, son tahlilde sınıflı-üreten bir toplum düzenini ifade eden şeyler değil miydi?. Osmanlı ise devlet kurmadan önce de fetihçiydi, kurduğu devlet de gene fetihçi! Osmanlı, kuruluş öncesinde İslâmdan aldığı bilgileri kendi Kan-bilgi sistemine monte ettiği zaman ortaya çıkan bilgi sistemine Tasavvuf deniyordu. Şimdi, devlet haline gelirken de Tasavvuf gidiyor, onun yerini resmi İslâm alıyor! Osmanlı’yı Osmanlı yapan sürecin diyalektiği budur! **Dikkat edilirse bu süreç içinde toplumsal DNA’larda esasa ilişkin bir değişme yoktur! Sadece, mevcut toplumsal DNA yapısıyla oynanmaktadır o kadar!**

²² Bu anlamda, ta o Serbest Fırka deneyinden başlayıpta ucu Menderese ve bugün de Erdoğan’a kadar uzanan burjuva devrimi süreci, Anadolu’nun ve Türklerin ilk sosyal devrim mücadelesine işaret eder. Şimdiye kadar sadece tarihsel devrimle yetinen Türkler ilk kez bir sosyal devrim denemesinde bulunuyorlar. İşte birçoklarımızın anlayamadığı diyalektik budur. Anadolu’da ilk kez üretim ilişkilerinin değişimine bağlı olarak bir devrim-yeni bir toplumsal DNA sistemi ortaya çıkıyor..Kendilerini “devrimci” olarak görenlerin bu süreçte “karşı tarafta” yer almaları ise gerçekten trajik bir durumdur!..

Yani, yaşamı devam ettirme kavgasında ne gerekiyorsa o yapılıyor-onlar öğreniliyor ve sonra da öğrenilen bu yeni bilgiler mevcut bilgi sisteminin içine eskilerinin üzerine yerleştiriliyor. Eski sinapların yanına yeni sinaplar ilave ediliyor. Türkler, kelimenin tam anlamıyla, bir toplumsal mimarlık-mühendislik örneği vererek, kendi toplumsal DNA-bilgi sistemlerine mevcut duruma ilişkin yeni bilgiler monte ediyorlar ve bu bilgilerle de çevreden gelen informasyonları işleyerek yaşamlarını devam ettiriyorlar.

Tarihsel devrim gerçekliğini biraz daha açalım:

Önce şu soruyu soralım! Neden üretiyor insanlar? İşin özünde yaşamı devam ettirme mücadelesi yok mu? Yeni bir üretim ilişkisine geçişin özünde de yeni bilgilerin bulunuşu, bunlara dayanılarak yeni bir üretim sürecinin örgütlenmesi yatmıyor mu? Devrim söz konusu olunca bu, aşağıdan yukarıya yeni bir toplumsal DNA-bilgi sisteminin oluşmasıyla, toplumsal sistemin nitelik değiştirmesiyle gerçekleşiyor; tarihsel devrimde ise, mevcut toplumsal DNA'lar değişmediği halde (yani toplum özünde bir nitelik değişimine uğramadığı halde), mevcut toplumsal bilgilerin-DNA'ların- içine yeni bilgiler monte edildiği için, bu bilgilere dayanarak insanlar-toplum- çevreden gelen madde-enerjiyi-informasyonu daha iyi, daha ileri düzeyde işleyebiliyorlar. İşte bunun içindir ki, tarihsel devrim de bu anlamda ileri bir adımdır, bir devrimdir.

Bu süreç-Türklerin tarihsel devrim süreci- burda bitmiyor-Osmanlı'nın devlet haline gelmesiyle bitmiyor. Daha sonra, gene yukardan aşağıya doğru "Batılılaşma" sürecine başlıyor Türkler. Ve öyle oluyor ki, tarihsel bir devrimle başlayan varoluş-tarih sahnesine çıkış- süreci, zamanla, üretici güçlerin gelişmesi sonucunda, yeni bir toplumsal DNA-bilgi sisteminin oluşmasına kadar geliyor. Bugüne, günümüz Türkiye'sine gelişimizin diyalektiği bundan başka birşey değildir.

Tekrar Osmanlıya dönersek; bu kadar açıklamadan sonra, şimdi artık Osmanlıyı Batılılaşma sürecine sokan "iç dinamiğin" nasıl bir dinamik olduğunu, "devleti kurtarma" duygusunun kökenlerinin nerelere dayandığını biliyoruz . **Tek cümleyle özetlersek; Osmanlı insanı, halâ eski aşiret anlayışıyla belirlenen dünya görüşüne göre, devlet varsa vardır. Bu nedenle, "devleti kurtarmak", "yaşatmak" aslında onun kendi varoluş çabasıdır. Çünkü onun için "Devlet" aşirettir. O, henüz daha bir birey haline gelmediği için, ancak aşireti-bu daha sonra devleti oluyor-varsa vardır!**

Peki, bu varoluş anlayışı, bu devlet anlayışı sadece yönetici sınıfa özgü birşey midir? "Yönetilenler" için durum farklı mıdır? Hayır değildir! Çobansız "sürü", ya da sürsüz çoban olur mu? "Devlet baba"sız "varolmak" mümkün müdür? Çünkü, aynı aşiret mantığı "Yönetilenler" için de geçerlidir halâ! "Kurda kuşa yem olmamak için", "Allah devletimize zeval vermesin" diye düşünür "Yönetilenler" de! "Yönetilenler", yeri geldiği zaman, bu Devlete isyan da ederler, ona karşı da çıkarlar, ama bu karşı çıkış sistemin kendi içindeki bir tepkidir. Devletin varlığı değildir burada sorgulanan! Zaten, onun yerine başka birşey getirmek gibi bir talepleri falan da yoktur!²³ Sistemin içinde bir sivil toplum bilinci-bilgisi oluşmamıştır ki (ya da eksiktir). "Şeriat düzeni", "din devleti kurmak" falan, bunlar marjinal taleplerdir. Halkın tepkisi, İltizam sistemiyle birlikte hayatın yaşanmaz hale gelmesinedir. "Devlet babanın" çocuklarını-sürüyü ihmal etmesinedir. Yoksa Devlet ister Batılılaşsın, isterse ne yaparsa yapsın, onlar için sorun bu değildir! Önemli olan Devletin orda ("başlarında") durmasıdır! Çünkü, öyle de olsa, böyle de olsa özünde birşey değişmeyecektir! Nasıl olsa herşey onların-Yönetilenlerin dışında, yukarda olup bitmektedir. Batılılaşma süreci, içerdeki İltizam sisteminin uygulamalarıyla paralel geliştiği içindir ki, halk bu iki oluşumu birarada

²³ Ya Şeyh Bedreddin mi diyorsunuz? Neydi Şeyh Bedreddin'in Osmanlı'nın yerine önerdiği düzen? Osmanlıdan daha ileri bir düzen mi öneriyordu Şeyh Bedreddin? Hayır! Eskiye, ilkel komünal topluma dönüşü öneriyordu o. Ama toplum zaten ordan buralara gelmişti. Tekrar geriye gidiş bir çözüm değildi ki!..

görür, ve tepkisi bunadır. Ama Osmanlı kafası bu gerçeği göremez. Hem göremez, hem de görse de işine gelmediği için anlayamaz! Ona göre devletin varolabilmesi için zorunludur yapılanlar. İltizam düzeniymiş, halkın mültezimlerin insafına bırakılmasıymış bunları anlamaz o. Var mıdır bunun başka bir çaresi? Yok! “Batılılaşmak” tek çaredir. “Tamam, o işe de başladık işte, sıkın biraz dişinizi!” Osmanlı böyle görür olayı! Halk içinse, mültezim zulmüyle Batılılaşma bir ve aynı şeydir. Yoksa öyle, Şeriat düzeni getirmekmiş vb. bunlar halkın aklının ucundan bile geçmez! Bu türden lâflar eden üç beş “kendini bilmez”i halk olarak değerlendirmek ve sonra da, bu “Şeriat düzenini getirmek isteyenlere” karşı “kurtarıcı” olarak ortaya çıkmak Osmanlıya has bir devleti kurtarma stratejisidir. Osmanlıda oyun çoktur lâfı boşuna çıkmamıştır! Halk, içine itildiği çıkmazdan kurtulabilmek için koruyucu bir kalkan olarak dine sarılmaktadır o kadar..

Osmanlı devlet sınıfı, “Batılılaşmak” çabasıyla birlikte kendi içinde ikiye bölünür. Bir kanat, mevcut durumu muhafaza etmeyi savunurken, diğer kanat da, toplumu ve devleti yeni bilgiye göre, yukardan aşağıya doğru yeniden kurma, inşa etme çabasına girişmiştir. Bütün o Tanzimat döneminde yaşanan olayların, Genç Osmanlılar’dan Jön Türkler’e ve İttihat Terakki’cilere kadar, bütün o “Baticı” asker-sivil Devlet Sınıfı unsurlarının hepsinin yapmaya çalıştıkları şeyin özü budur. Padişah ise, ortadaki denge unsurudur. Hem, var olanı temsil eder, hem de, “Devleti kurtarmaya çalışan” “Baticı” bürokratlarına göz kulak olur. Denge, bazan bir tarafın, bazan da diğer tarafın lehine dönse de, işin özü budur.

Osmanlı toplum mimarlarına göre, yeni bilgiyle (“Batı kültürü”) toplumu yeniden inşa etmek demek, eski bilgiye göre varolan kurumların (yapı) yerine yenilerini oluşturmak demektir. Eski yapı, eski bilginin maddeleşmiş şeklidir. Yeni bilginin maddi bir gerçeklik haline gelmesi için, bu bilgiye göre yeni bir yapının oluşması gerekecektir. Peki bu nasıl olacaktır? Bilgi denilen şey, öyle herhangi bir maddi gerçekliğe tekabül etmeden varolan, hazır bir elbise gibi alınıp üstüne geçirilivercek bir şey midir? Her maddi gerçeklik belirli bir bilginin kristalize olmuş şeklidir. Yani madde ve bilgi birbirlerinden ayrı olarak düşünülemezler. Bilgi maddeyle gerçekleşir, madde de belirli bir bilgiyi temsil eder. Bu nedenle, Batı düşüncesi ve Batı sistemi bir ve aynı gerçekliğe denk düşerler. Kentten çıkma Batı toplumlarının toplumsal DNA larıdır Batı bilgi sistemi. Bir insanın yapısını nasıl ki onun DNA ları belirliyorsa, Batı toplumlarının bilgisi de onların toplumsal yapılarını belirleyen toplumsal DNA larıdır. Bu bilgiyi onun maddi gerçekliğinden soyutlayarak alıp, tamamen ayrı bir maddi gerçekliği bununla yeniden yaratmak-şekillendirmek, yani toplum mühendisliği yaparak toplumsal DNA’ ları değiştirmek mümkün müdür? Hayır, bu mümkün değildir! Yani, bu anlamda bir toplum mimarlığı-mühendisliği mümkün değildir! Peki o zaman, nedir Osmanlı’nın bütün o “Batılılaşma” çabalarının özü? Nedir Osmanlı toplum mimarlığını-mühendisliğini “eşi bulunmaz” hale getiren? Biraz sonra daha açık bir şekilde göreceğimiz gibi, **Osmanlı ve daha sonra da Cumhuriyet dönemi Baticıları mümkün olmayanı yapmaya çalışarak, onu kendilerine rağmen mümkün hale getirmişlerdir! Osmanlı’nın Batılılaşma çabası, denize düşen Osmanlı’nın yılanı sarılmasıdır! Ama bu, herşeye rağmen, bu kez yaşamı devam ettirmenin üretim faaliyetini zorunlu kılan bir biçimi olduğu için sonuç vermiştir! Osmanlı başka türlü kendi inkârını yaratamazdı!**

Olayın, Osmanlı’nın “Batılılaşma” sürecinin iki boyutu vardır: Birincisi açık: “Batılılaşmaya” çalışırken Osmanlı’nın niyeti, kapitalistleşmek, bir sivil toplum oluşturmak, yeni bir üretim ilişkileri sistemini kurmak falan değildir! Yapısal olarak kendi varlığı, devlet anlayışı buna engeldir herşeyden önce. Onun niyeti, aynı yapıyı muhafaza ederek, aynen İslâmı benimserken yaptığı gibi, üstüne yeni bir elbise giyme yoluyla “Batılılaşmaktır”. Daha önce toplumsal DNA’larına monte ettiği artık eskimiş, işe yaramayan bilgileri çıkarıp, bunların yerine yenilerini, onun hayatta kalmasına daha fazla yararı dokunacak olanları monte etmektir! Yani gövde aynı kalacak, ama giydiği elbise değişecek! Bu arada da, giydiği elbiseye-bilgiye göre yaşamaya çalışacak! Kapitalistmiş gibi davranacak , donanacak! Osmanlı’nın son dönemlerinde, eskiyi

temsil eden güçlerle, özellikle de Ulema kesimiyle, “yeniye” temsil edenler arasındaki çatışmanın kaynağı tamamen bu, toplumsal DNA'lara monte edilmiş “bilgilerin değiştirilmesi” olayıdır. Yani esas (toplumsal DNA'lar) değişmiyor (Değişemezdi de zaten; çünkü bu ancak yeni bir üretim biçimiyle birlikte değişebilirdi). Devlet gene aynı devletti, yapı gene aynı yapı olarak duruyordu. Yönetenler ve Yönetilenler gene aynı konumlarını muhafaza ediyorlardı, ancak biçim-aktörlerin üzerlerindeki elbiseler değişiyordu! Bu ise, eski biçimi temsil edenlerin gitmesi, onların yerini yenilerinin alması anlamına geliyordu. “Eskiye” temsil eden güçlerle “yeniler” arasındaki çatışmanın kaynağı da tam bu noktada başlıyordu. Bunun en tipik örneği, Yeniçeri Ocağının kaldırılarak, onun yerine yeni bilgiyle örgütlenmiş yeni bir ordunun kurulmasıdır. Bunun devlet için bir zorunluluk olduğunu anladığı an gözünü kırpmaz Osmanlı ve bir anda binlerce Yeniçeriye kılıçtan geçiriverir! Osmanlı'nın kafasında bir yerlerde halâ, orduyu modernleştirerek eski gaza dolu günlere geri dönmek de vardır aslında!..

Bu süreç içinde “yeniye” “eski” arasındaki çatışmanın en yoğun olduğu alan, hiç şüphesiz dinsel alandır. Osmanlı sisteminde Ulema, dört başlı Devlet Sınıfından biri olan İlmîye'nin bel kemiğini oluşturuyordu. Osmanlı sistemi, her ne kadar Şeriat'la yönetilen bir sistem değilse de, gene de İslam, sistemin önemli bir referans unsuruydu. En azından, kararlar Şeriat kılıfına uydurularak alınırdı. **Bu anlamda İslam, Osmanlı'nın aşiret-devlet anlayışına entegre edilmiş esasa ilişkin bir unsurdur. Batılılaşmaya karşı en büyük tepki Ulemadan geldi. Çünkü Ulema, eski durumunu kaybetmekten korkuyordu. “Batılılaşıldığı” zaman, kimse onlardan artık fetva istemeyecek, dinle devlet işleri birbirinden ayrılacaktı. Bu ise, Ulemanın Devlet Sınıfı içindeki yönetici fonksiyonunun fiilen tarihe karışması anlamına geliyordu. Ulema Osmanlıya güvenmiyordu. Çünkü, Osmanlı için esas olan Devletti. “Ulema”, “İslam” vs. bunlar Devlet varsa vardı. Devletin varlığının tehlikede olduğunu gören Osmanlı, nasıl ki gözünü kırpmadan Yeniçerileri kılıçtan geçirivermişse, aynı şekilde, Ulema'yı da, hatta İslam'ı da bir tarafa atabilirdi! Devletin ruhundaki o “Derin Devlet” anlayışının ne anlama geldiğini, bu anlayışla nelere kadir olunacağını çok iyi biliyordu Ulema! Böylece, geleneğe uyararak, o da Devlete karşı isyan edenler tarafına geçti! Ve yönetilenlerin Devlete karşı zaten öteden beri var olan, ve daha çok tarikatlar içindeki örgütlenmelerde ifadesini bulan, aşağıdan yukarıya tepkisiyle ilişki kurarak, “din elden gidiyor” yaygarasına başladı. Daha önce, bir Şeyh Bedreddin'in katli için fetva veren, devletin kuruluşundan beri Osmanlıya karşı savaşan tasavvuf erlerinin baskı altında tutulmasında, bütün yapılan işlerin kitaba uydurularak yapılmasında baş rolü oynayan Ulema, şimdi, işinin bittiğini anlayınca, “dinin elden gittiğinin”de farkına varıyordu! Ve öyle oldu ki, sanki bir yanda toplumu daha “ileriye” götürmek isteyenler, “ilericiler” vardı da, diğer yanda da, buna karşı direnen, “gerici” bir halk tepkisi söz konusuydu! Yani halk “gerici”, batıcı “asker sivil aydınlar” “ilerici”! Böyle bir durum çıktı ortaya! İşte Osmanlı'dan bu yana gelen, ve halâ bugün bile toplumumuzda önemli ölçüde yansımaları bulan bu “ilerici” “gerici” çatışmalarının esası budur.**

PEKİ BEKTAŞİLER-ALEVİLER NERESİNDE BU TABLONUN...

Daha önce şöyle demiştik: “Geleneğe” göre, “Devlet” neredeyse onlar-Bektaşiler-Aleviler de onun karşısında olmalıydılar!..

Ama, Osmanlıda oyun çoktur demiş atalarımız! Neredeydi peki “Devlet”²⁴ bu yeni sürecin içinde? Eski sünni-İslamcı kabuklarının içindeki mi asıl “Devletti”, yoksa yeni Batıcı bir görünüm almaya çalışan mı? Hangi Devletin karşısında olacaktı Bektaşiler-Aleviler? O dönemde Bektaşilerin-Alevilerin pek fazla şansları yoktu aslında kendilerine bu türden soruları sormak için! Bir Devlet vardı ortada ve bu Devlet Yeniçerilikle birlikte Bektaşiliği de

²⁴ Bu “Devlet” başka devlet, Osmanlıya has antika özel bir yapı bu, bu yüzden de zaman zaman onu büyük harflerle yazıyorum!..

yasaklamış yer altına itmişti. Ne yapacaktı Bektaşiler bu durumda? **Daha önce Osmanlıya karşı Şah'ı desteklerken ne düşündülerse gene aynı şekilde düşündüler onlar da: Düşmanımın düşmanı dostumdur diyerekten "Devletle" problemi olan kendilerinin dışında başka kim varsa onlarla işbirliği yaparak ortak düşmana karşı bir ittifak kurdular. İşte Bektaşi-Alevi Jön Türk ittifakının özü-esası budur. Çok açık! Bir Devlet vardı ortada ve bu Devlet bir gecede binlerce Yeniçeriyi-Bektaşiyi kılıçtan geçirmişti. Bir de bu arada, bu "Devlete karşı mücadele eden" Jön Türkler vardı. Gerekçeler farklı da olsa, "aynı hedefe karşı mücadele ediyor olmak" otomatikman arada bir ittifak zemini yaratıyordu. Bu arada, Jön Türklerle bağlantılı olarak bir de masonluk olayı vardı sahnede..Onlar da "yenileşme", "batılılaşma" doğrultusunda çalışıyorlardı. Zaten Jön Türklerin bir çoğu da bu akımın içindeydi. Bektaşiler bunlarla da ilişki içine girdiler..**

Sürecin ayrıntılarını İrene Melikoff'tan dinleyelim: "Bektaşiler özgürlükçü (liberal) ve kurallara bağlanmayı sevmeyen insanlardır. Her zaman din adamı egemenliğinin karşısında olmuşlar, kendilerini tanrısızlık suçlamasıyla karşı karşıya bırakacak kadar dinler üstü bir duruşa sahip olmuşlardır. Onların bu duruşları masonluğun amaçlarına da uymaktadır..Aydın ve liberal insanlar olan Bektaşiler, Osmanlı İmparatorluğu içinde Far-masonların Avrupa'daki yenileşmeler süreci içinde yaptıklarına benzer bir iş görmüş olacaklardır..Yeniden düzenlenen tarikat Jön Türklerin kuruluşunda bir destek ve onlar için bir sığınak olur. Aynı zamanda Bektaşi, Far-mason ve Jön Türk olan dönemin ünlü kişilerinin sayısı oldukça kabarıktır. Namık Kemal'i söyledik, onun yanında Abdülhak Hamid vardı. Sonraki kuşaktan Rıza Tevfik, İttihat ve Terakki Komitesi üyesi Şeyhülislam Musa Kazım Efendi, Talat Paşa ve başkaları onları izleyecektir..Bektaşiler 1826 dan sonra etkilerini sürdürebilmelerini, büyük ölçüde yüksek öğrenim çevresinde yer almış bulunan destekleyicilerine borçludurlar. Padişahın çevresinden birçok sultan, prenses Bektaşi idi ve geleneğe göre Sultan Abdülaziz'in (1861-1876) tarikate açık bir duygu yakınlığı vardı" (a.g.e).

BEKTAŞİLER-ALEVİLER VE YENİ CUMHURİYET..

ALEVİLER NEDEN KEMALİST OLDU!..

Buraya kadar yapılan açıklamalardan Bektaşiliğin-Aleviliğin ne olduğunu, bu insanların kimler olduklarını görmüş bulunuyoruz. Anadolu'da Türk varlığının temelidir Bektaşiler, Horasan erleridir, dervişler-Gazilerdir, Ahilerdir onlar..Şamanizm kabuğunu kırarken İslamla karşılaşarak etkileşerek tasavvufu yaratan ilkel komünal toplum bilgini atalarımızdır onlar. Osmanlıyı kuran da yaşatan da onlardır; ama öte yandan Reaya-sürü denilerek daha sonra bir kenara itilen de gene onlardır. Bir Yunus'tur, bir Dadaloğludur, bir Karacaoğlandır onlar; sonra da Pir Sultandır..**Anadoludaki Türk varlığının temeli olan ve Osmanlıyı kuran-vareden bu insanlar, daha sonra neden bir Şah'ı desteklemişlerse, desteklemek zorunda kalmışlarsa, aynı nedenlerden dolayı, 19.yy a girerken bu sefer de Jön Türkleri, daha sonra da onların devamı olan Kemalistleri desteklemişler, onların peşine takılmışlardır. Neden? Bu insanların aslında tek bir amacı vardı: İnsan gibi yaşamak. Aldatılmayı, insan yerine konmamayı bir türlü hazmedemiyordu onlar. Osmanlıya da bu nedenle karşı çıkmışlardı. Şah'ı desteklemeleri bu yüzdendi. Milliyet, ırk falan yoktu onların anlayışında, insan vardı. Yani Osmanlı olmuş, İranlı olmuş farketmiyordu onlar için, bu kabukların içindeki özdü-insandı önemli olan. Bir yanda insanlar-insan gibi yaşamak isteyenler vardı, diğer yanda ise onların sırtından geçinmek isteyen zalimler. Meseleye böyle bakıyordu onlar. Ha, bu bakış yeterli miydi, olaylara ve süreçlere sadece bu şekilde yüzeysel olarak bakmak yanıltıcı değilmiydi, o başka bir sorun. Nitekimde öyle olmuştur zaten. Sınıflı toplum "Yezidleri" binbir dalavereyle hep onları çekip çevirmişlerdir tarih boyunca. Nereye el atılırsa altından başka bir "Yezid" çıkmış ve sonunda hep onları oyuna getirmiştir! **Neden peki? Neden hep onlar olmuştur oyuna gelen, neden hep o Şeyh Bedreddinler olmuştur yenilenler? Çünkü insanlığın gelişme sürecinin diyalektiği böyleydi de ondan. İnsanlık ilkel komünal toplumdaki sınıflı topluma geçme aralığındayken onlar bu geçişe karşı çıkmışlar, kendilerini hep tarihin-sınıf****

mücadelesinin sınıflılığa doğru dönen tekerinin önüne atmışlardı. Ve de tabi her seferinde o teker onların üzerinden ezerek geçmişti.

Bu dönemde Bektaşilerin-Alevilerin neden Jön Türk olduğunu gördük. Bu onların neden Kemalizmin peşine takıldıklarını da açıklıyor. Çünkü Kemalizm de aynı akımın-sürecin bir devamı olur sonunda. Ortada sünni-İslam geleneğine göre kurulmuş ve tarih boyunca onlara kan içirtmiş bir Devlet vardır, ve de, adına önce Jön Türk-İttihatçı, sonra da Kemalistler denilen insanlar da bu Devlete karşı mücadele ediyorlardı. Ne yapacaktı Bektaşiler, hangi tarafta yer alacaklardı? Üstelikte hilafeti kaldırarak sünni-İslam Osmanlıya son veriyordu Kemalistler, yeni-“laik” bir Devletin temellerini atıyorlardı. Ne yapacaktı Bektaşiler, hangi tarafta yer alacaklardı? İşte Bektaşilerin-Alevilerin Kemalizm aşkının altında yatan mantık budur.

Peki sonuç ne oldu, ne verdi Kemalizm Bektaşilere? Kocaman bir hiç! Bektaşilere gene avuçlarını yalamak düşüyordu sonunda! Hani laik bir devlet olacaktı yeni Türkiye Cumhuriyeti; bu Devlete bağlı Diyanet İşleri Başkanlığı ne idi o zaman? Bırakınız Bektaşileri-Alevileri bir yana, yeni Devlet sünnileri bile kendi kontrolüne alıyordu artık...

Bektaşilik-Alevilik, kapitalizm öncesi dönemde-antika tarihin labirentleri içinde-ilkel komunal toplumdaki sınıflı topluma geçilirken doğup gelişen bir gelenektir-bir kültürdür, tarihsel olarak oluşmuş bir yaşam bilgileri sistemidir, ve bu anlamda da ilkel komunal toplum mücahidi atalarımızın antika dünyaya ait bir dünya görüşüdür. Doğrudur bir ucu da İslam içindeki muhalefete, Ali'ye Ehli Beyte dayanır onun. Bu iki yanı birbirinden ayıramazsınız onda. Yani bir sentezdir Bektaşilik. Hem şamanizm vardır onda, hem tasavvuf-İslam, hem de İslamın içindeki muhalefeti temsil yanı. Bunların hepsinin bir sentezidir o.

“ALEVİ SORUNU” BİLİŞSEL ANLAMDA BİR KİMLİK SORUNUDUR..

PEKİ BU SORUN NASIL ÇÖZÜLECEKTİR..

Peki ne istiyor Bektaşiler-Aleviler bugün? Aslında onların kendileri de tam olarak bilmiyorlar bunu! Ya da, iş bu noktaya gelince her kafadan ayrı bir ses çıkıyor! Çünkü ne istediğin, direkt olarak bilişsel anlamda kim olduğunla, nereden gelip nereye gittiğinle ilgili bir sorundur. Peki Bektaşiler bilmiyorlar mı kim olduklarını! Ne yani onlar kendilerinin kim olduklarını bilmiyorlar da sen mi biliyorsun!! Biliyorlar tabi; ama onların bilinci bilinç dışı duygusal bir bilinç. Yani onlar Bektaşiliği-Aleviliği yaşayarak-duyarak-hissederek biliyorlar; ama bu yetmiyor. Onu-Bektaşiliği artık bilinçdışı olmaktan çıkararak bilinçli-bilişsel bir çabayla da ele alabilmek-bilişsel bir bilgi haline getirebilmek de gerekiyor. Onlar Anadolu macerasının başından beri hep altta güreşen, hep ezilen oldukları için, onların kimliği bir yerde bu duygusal reaksiyoner kimlikle-bilinçdışı olarak muhalif olmayla bütünleşmiştir. Baskıya, insan yerine konmamaya karşı duygusal tepki yanı hep ağır basar hale gelmiştir onların kendilerini tanımlamaları sürecinde. Ama artık bu yetmiyor, 21.yy da içine girilen globalleşme sürecinde kendini sadece duygusal reaksiyon zemininde tanımlayarak bir şey elde edilemez-bir yere varılamaz. Bilgi çağı diyoruz madem, o zaman sen de kendini artık bilişsel bir düzeyde tanımlamayı öğreneceksin. Bu yazının amacı da o zaten, bu yönde bir katkıda bulunabilmek amacımız.

“Alevi sorunu” nasıl çözülür diye tartışıyoruz. Ama hiç kimse nedir burada “sorun” olan diye sormuyor! Gerçekten nedir bu “sorunun” özü. Bir problem varsa ortada, önce onu ortaya koyabilelim ki çözümden bahsetmek de mümkün hale gelsin. “Alevi dedeleri de Diyanete bağlansın, onlara da imamlar gibi maaş önensin” deniyor. Daha çok hükümet çevrelerinden gelen bu yaklaşım belki de iyi niyetli aslında; ama bence bir “çözüm” değil bu. Değil, çünkü böyle birşey, sünniler gibi Bektaşileri-Alevileri de devlete bağlamak demek! Hele laiklikle hiçbir alakası yok bunun. Sünnilerin yakasını Devletten kurtaracağız derken Alevileri de ona

bağımlı hale getirmek hiçte bir çözüm değil! Alevi dedeleri de maaşlı memur haline getirilecekmiş.. böyle birşey Bektaşiliği bitirir! Herşeyden önce geleneğe-ki o gelenektir onun varoluş gerekçesi-aykırıdır böyle birşey!.

Ama sadece o gelenek de yetmiyor artık! Çünkü bugün bazıları da onu, onun bu muhalefet olma yanını ön plana çıkararak kullanmak sevdiğindalar! Boşuna Osmanlıda oyun tükenmez dememiş atalarımız! Bektaşiler-Aleviler bu kez de muhalefete geçen Devleçiler tarafından kullanılmak isteniyor! Demokratikleşme-sivilleşme sürecine bağlı olarak artık yavaş yavaş bir muhalefet cephesi haline gelmeye başlayan Kemalist- Devletçi-“solcu” cephe Bektaşiliği-Aleviliği de bu cephenin içinde tutmaya çalışıyor! Bakın diyorlar, artık iktidara burjuvazi geldi. Yani Devleti onlar ele geçirdi artık, bu nedenle, size de gene muhalefet cephesi içindeki şanlı yerinizi perçinlemek, globalleşmeye karşı yeni tipte ulusalcı bir ideolojiyle bu cephe içinde yer almak düşer!

Belki de son Osmanlı oyunu bu! Bakalım Bektaşiler-Aleviler bu oyuna gelecekler mi..

Ben mi ne düşünüyorum: Tek çözüm demokratikleşmedir diyorum ben. Çünkü, “Kürt sorununu” olduğu gibi “Alevi sorununu” da yaratan son tahlilde Osmanlı artığı bu antika devlet yapısıdır. Benim her derde deva formülüm şu: Zora ve şiddete başvurmamak kaydıyla her türlü düşünce kendini demokratik cumhuriyetin bütün olanaklarını kullanarak açıkça ifade edilebilmelidir diyorum ben. Aleviyse alevi, sünniyse sünni, ya da hristiyan, devlet bütün dinlere-inançlara karşı eşit mesafede durmalıdır. İnsanlar istediği gibi örgütlenebilmeli, inançlarını-ibadetlerini istedikleri gibi yapabilmelidirler. Camiyse cami, cem eviyse cem evi, kiliseyse kilise ne istiyorsa onu yapabilmelidir insanlar. Devlet mi ne yapacak o da sadece kontrol etsin bunları. Yasalara uygun olmayan bir yan var mı yokmu onu gözetlesin. Gerisine karışmasın devlet. O Osmanlı artığı “Diyanet” falan da lağvedilsin artık. Sana ne milletin diyanetinden. Ne hakla Allahla benim arama giriyorsun sen!

Devlet şöyle düşünmelidir bence: Ne istiyorsun kardeşim sen, şariat devleti mi, buyur, istersen gazete çıkar, istersen televizyon istasyonu kur, istersen de siyasi parti kurarak siyaset yap! Sen ne istiyorsun, ayrılmak mı, ya da federasyon mu, buyur sen de kur partini; ama bir şartla, teröre ve şiddete başvurmamak kaydıyla. Bunu yaptığın an tepene binerim, en ağır şekilde cezalandırırım seni!.

İşte Türkiye bunu diyebildiği an iş biter. Kürt sorunu da çözülür Alevi sorunu da!

Kürt sorununu çöz, Alevi sorununu çöz diyorlar hükümete, nasıl çözecek hükümet bu sorunları! Biri federasyon ister biri ayrılmak, diğeri ise birlikte yaşamak. Biri der ki dedeler devlet memuru haline gelsin, öteki de, hayır alevilik ayrı bir siyasettir-ideolojidir vs..Ne yapacak hükümet bu durumda? Hem sonra bu, herşeyi Devletten bekleme anlayışıdır, eski alışkanlıktır yani. Devlet bir ferman çıkarsın bütün sorunları çözsün anlayışıdır! Yok artık böyle şey! Demokratik Cumhuriyet diyorsak eğer önce hep birlikte tek bir şeyi savunacağız: Zora ve şiddete başvurmayan bütün düşüncelerin açıkça ifade edilebilmesini..Bir kere bu başarlrsa göreceksiniz ondan sonra herşey kendiliğinden çorap söküğü gibi gelecektir..